

SVOBODA

MESEČNIK

SLOVENSKE KOROŠKE

LETNIK II

JUNIJ · JULIJ 1949

ŠTEV. 6/7

Izdajatelj, lastnik in založnik:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Ureja: Uredniški odbor

Odgovorni urednik: Dr. Franci Zwitter
Celovec, Gasometergasse 10

Rokopisi naj se pošiljajo na naslov:
Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Gasometerg. 10

Uprava:
Celovec, Gasometergasse 10. Čekovni račun št. 94.973

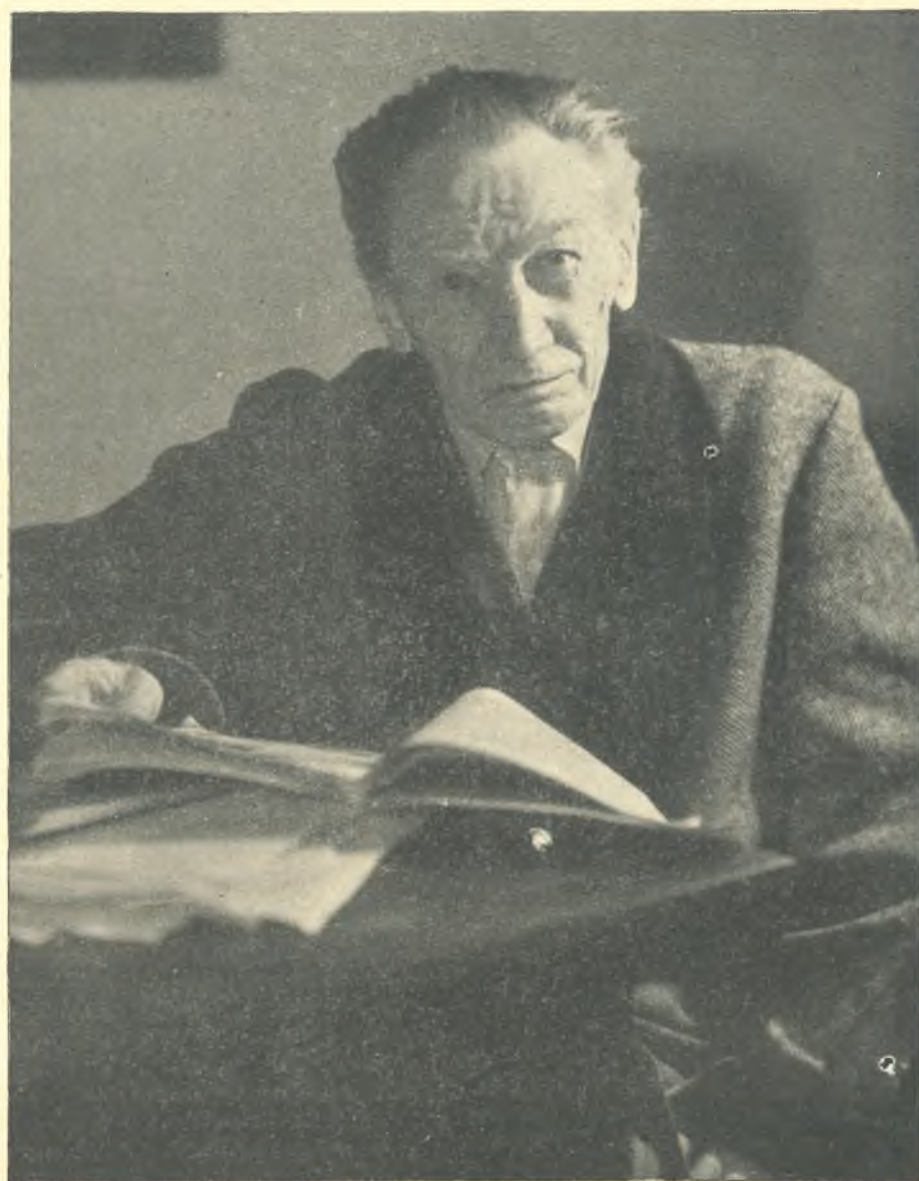
Tiska:
Robitschek & Co., Dunaj VIII, Hernalsergürtel 20

Cena posamezne številke 2 šilinga, za naročnike
polletno 10 šilingov, za celo leto 18 šilingov.

CENJENIM NAROČNIKOM!

Zaradi odpovedi tiskarne na žalost nismo mogli redno in pravočasno izhajati. Da nadoknadimo izpadle številke, bomo letos izšli še dvakrat v povečanem obsegu.

Uprava

OTON ŽUPANČIČ

OTON ŽUPANČIČ

23. 1. 1878 – 19. 6. 1949

Oton Župančič je 19. junija 1949 za vedno zatisnil svoje oči! Tako se je glasila nenadna vest, ki je bliskovito preromala pot od ust do ust bele Ljubljane pa tja do zadnjega praga, za katerim živi kje najbolj oddaljeni drobci slovenskega ljudstva. In še daleč preko naših meja: ves kulturni svet se klanja odhodu pesnika — umetnika Župančiča.

Vtis imam, da bi bilo napak, pisati Župančiču nekrolog — posmrtnico: Nesmrten je, večer v veličini svojih stvaritev, neumrljiv je duh njegove umetnine! Prav on sam nam je to najbolj jasno in dovršeno izpovedal v „Pesmi mladine“ ob stoletnici Prešernovega rojstva:

„Mogočen plamen iz davnine šviga,
vekove je prelètel koprncé,
in plamen naš se druží z njim, se dviga,
in plamen naš pogumno dalje gre,
ker neprekinjena drži veriga
iz zarje v zarjo in od dne do dne . . .“

Za nas Slovence na Koroškem, vezi desetletja nasilno ločene od naravnih živih vezi z zavidljivim kulturnim ustvarjanjem našega narodnega središča, pa je žal mnogokrat tudi vrednotenje naših mož bolj ali manj megleno, samo sluteno. Zato se mi zdi pravilno, da se ob zaključku pesnikovega ustvarjanja vprašamo, kdo je bil in kaj nam je dal Oton Župančič?

Oton Župančič se je rodil 23. januarja 1878 na Vinici v Beli Krajini. Obiskoval je najprvo gimnazijo v Novem mestu, nato pa je v Ljubljani končal. Potem je na Dunaju študiral zgodovino in zemljepis, se vrnil v Ljubljano kot profesor, ali kmalu zapustil to službo in postal mestni arhivar. Mnogo je Župančič potoval

po svetu. Tudi pozneje kot upravnik Narodnega gledališča pa je živel predvsem s v o j e m u pesniškemu ustvarjanju.

To je nakratko življenjska pot pesnika. Že na zunaj se vidno razlikuje od pogoste usode njegovih prednikov in sodrugov, ki so v popolni bedi in pomanjkanju shirali že v mladih letih svojega življenja in ustvarjanja, medtem ko smo se lani s pesnikom vred veselili ob sedemdesetletnici njegovega rojstva. Gotovo sta tudi pristna ljudska okolnost rojstnega kraja in omenjena življenjska pot odsevali v pesnikovem ustvarjanju, ki je polno življenjske sile, ljudske pristnosti in lahkotnega optimizma.

Župančič se je oglasil prvič s pesmijo že kot šestošolec v mladinskih listih. Že tedaj najdemo v njegovih pesmih nakazane svojstvenosti, ki jih je pozneje tako bogato izoblikoval: idilično pojmovanje življenjskega dogajanja, sproščeno uporabo novih oblik, besedno bogastvo in lahkotno preprostost izražanja, sorodno oni narodni pesmi.

Župančičevim pesmim na Dunaju, ki jih je objavljaval v Ljubljanskem zvonu, se že pozna močan vpliv, ki ga je na pesnika napravilo srečanje z zakladi svetovne književnosti. Ko je tik za Cankarjevo „Erotiko“ leta 1899 izšla prva njegova zbirka pesmi „Čaša opojnosti“, je pomenila pravo revolucijo na tedenjem brezkrvnem, okostenelem slovenskem kulturnem pozorišču: Vsem nazadnjakom je bila živ dokaz, da se novi duhovni tokovi ne dajo uničiti v ognju, v katerega je ljubljanski škof bil vrgel pokupljene izvode Cankarjeve „Erotike“. Pač pa je kritika

ozkosrčnežev obsodila tudi Župančiča in „Čašo opojnosti“ kot izraz frivolnega dekadentstva, ni pa mogla preprečiti splošnega navdušenja, s katerim je segala po zbirki mladina, ki je čutila pravilno, da se je s Cankarjem in Župančičem slovensko slovstveno ustvarjanje uvrstilo v evropsko duhovno obzorje.

Naslednje leto je Župančič zbral svoje mladinske pesmi v posebno zbirko „Pisanice“. Nato pa je nadaljeval svoje delo z zbirko „Čez plan“, v kateri se čuti vse bolj živa povezanost Župančiča z vprašanji narodove usode. Smrt mladih prijateljev D. Ketteja in Josipa Murna — Aleksandrova je to usmeritev Župančičevega razvoja še poglobila. V ciklu „Manom Josipa Murna-Aleksandrova“ je izpovedal svoj notranji odpor proti zlaganosti tedanjih slovenskih razmer. Kar je tretji njegov prijatelj Ivan Cankar šibal z ironično satiro, je Župančiču dozorelo v globokih čustveno in razumsko močnih ter oblikovno dovršenih pesnitvah. Lahko bi rekel: Boreč za resnico in pravico brezobzirno Cankar je udarjal z gorjačo, Župančič pa je le z lahkotno kretnjo ošvrknil vso slovensko zaostalost in notranjo gnilobo. Z nepremagljivo silovitostjo svoje sproščene pesniške govorice in izražene zavesti o zmagi napredka je vplival na mladi rod

kakor „plamen gre skoz noč
kot Bog pred Izraelci!“

In vedno bolj je postajala Župančiču usoda ljudstva glavna snov razmišljenja in potvarjanja. V pesmih, ki jih je zbral v „Samogovorih“, se je potopil v najresnejša vprašanja narodnega obstoja: v socialno stisko, v propadanje osnov ljudskega obstoja vsled pritiska in izkoriščanja, zapel o plodu, ki ga domovina sipa brezbržno v tujino in prepušča drugim v okoriščanje. Zavedel se je, da narod v njem gleda klicarja:

S silo neznano
si segla mi do duše globin:
dozdaj nisem vedel, kako sem tvoj sin,
kako te ljubim globoko . . .
Domovina, daj mi roko,
ne beži ostani pri meni,
tesno, tesno me okleni,
in pel ti bom pesem visoko,
pel materi češčeni,
kot ni ti še nihče pel . . .
Sic milijon bom razvrel,
uklonil jih tvoji oblasti,
raznehtl v dušah strasti
bom plemenite, n lade,
da radovoljno zaklade
najdražje pred te polože.

V „Dumi“ je prepredel Župančič vsestransko skrb za svoje lastno ljudstvo tudi s spoznanji, da je svet „silna, brezmejna domovina“, ki se tepe in bori vsepovsodi za trdi kruh in za ljubezen, za svobodo in bodočnost . . . Zato je Župančič bil vedno sredi življenja svojega ljudstva: z njim je upal, z njim trpel, z njim ustvarjal in se boril navdušen ob „majniški deklaraciji“, potrč ob neizpolnjenih sanjah, kakor si je on zasanjal svobodo v stari Jugoslaviji in spet poln mladostne sile in bojevitosti zavedajoč se svojega dolga kot poet v najtežjem času naše narodne zgodovine:

„Vrzi pesem v svet,
pesem za današnjo rabo:
. . . . .
boga gmajna, le vkup,
le vkup, le vkup z menoj,
staro pravdo v mrak tulimo,
da se pretulimo skozi to zimo.“

In ko zasiže nad slovenskim nebom sonce svobode, ko ljudstvo zavriska v novem življenju, je Župančič kljub svoji starosti ves mlad med njim in ga kot videc poveže s preteklostjo in mu prerokuje:

„Tja bomo našli pot . . .“ Pred sto jo leti
je pevec, videc veliki, zagledal;
o, da bi hotel danes nam zapeti!
Pa ni mu treba: vse nam je povedal

VSEH ŽIVIH DAN

O T O N Ž U P A N Č I Č

O, bratje, na pot, življenju naprot!
Jaz čutim danes vseh živih dan . . .
Moje srce kipi in poje,
moja duša je židane volje,
kot bila bi pila kraški teran.

Ne čujete? — Tam od mračnih lesov
vrši vihar
poln srditih gromov,
in izza meglja zdaj pa zdaj vzplapola
krvavordeč plamen kot meč —
to dneva je novega žar.

O, bratje, na pot, življenju naprot!
Ne bojte se meča krvavega,
ta meč ni namerjen na zdravega,
na pravega moža.
Ta meč divja čez grobove le,
požiga razpale domove le,
kar je čilega, to obvelja.

O, bratje, bratje — prišel je čas!
O, bratje, bratje — kako je v vas?
So li vaše njive zorane?
Zdaj zvezde ugodne vladajo,
zdaj semena zlata padajo —
so li vaše njive zorane?

Otresite zaduhlih se sanj!
Po bliskovo gre vseh živih dan,
kdor ga je zamudil, ves klic zaman,
doživi ga le, kdor je pripravljen nanj!

KOROTAN V SRCU

OTON ZUPANČIČ

Kadar se v srcu spomnim Korotana,
odpre se mi globoka v prsih rana,
iz nje pa pesem, jok in kletev vre,
up in ljubezen, nikdar mi ugnana.

Iz brezna mojih bolečin odmeva
zvon gosposvetski; mračen zbor prepeva
nekdanje zgodbe; rušijo se vrhi,
vasi podirajo se v noč iz dneva.

Od severa se divji roj za rojem
usiplje in po ljudstvu pada mojem;
kdo brani pravdo vdove in sirote?
Kdo si je v svesti, da stoji na svojem?

Zvrni se, gora, vnovič se pogrezni,
mesto in grad in živo vse zavezni —
skozi posipa in razvala plast
mlad rod prebija v novi se ljubezni.

Ob Dravi partizanska puška počí,
in po grobovih davno spavajoči
se dramijo: „Spet gre za staro pravdo!
Pokonci! Z njimi! Zdaj se naj odloči!“

Kdaj res ta dolga borba bo končana?
Naj se mi nikdar ne zaceli rana,
naj peče me, naj spati mi ne da —
ne izpustim iz srca Korotana.

Narodnostna zaščita v prvi avstrijski republiki

DR. FRANCI ZWITTER

„Po dolgotrajni germanizaciji, ki ji je uspelo raznaroditi severnejše predele tega ozemlja, je postala današnja Slovenska Koroška obmejna dežela, na katero so se vrgli moderni germanizatorji z vsemi silami in vsemi sredstvi, da bi germanizirali tudi njo“, je izjavil na konferenci v Moskvi leta 1947. vodja jugoslovanske delegacije in današnji zunanji minister FLRJ Edvard Kardelj.

Kako se je izvajala germanizacija v Avstro-ogrski monarhiji je nazorno prikazal v vsej kruti resničnosti leta 1913. naš ljudski poslanec France Grafenauer v knjižici „Aus dem Wilajet Kärnten“. „Sine ira et studio“ (brez jeze in sovraštva) je tu pokazal na številnih primerih, kako so vse oblasti, šola, upravna in sodnijska z gospodarskimi ustanovami in železniško upravo vred brez izjeme kršile določbe ustavnega osnovnega zakona o splošnih državljan-skih pravicah in se niso ozirale niti na odločbe vrhovnih in najvišjih instanc, ki so na podlagi zakona skoraj vedno morale odločiti v prid slovenskemu pritožbenikom. Imenovana knjižica je tako v resnici nekaka „rjava knjiga“, ki s pomočjo številnih dokumentov prikazuje nenehno načrtno zatiranje in germaniziranje koroških Slovencev po vseh oblasteh v Avstro-ogrski monarhiji, in hkrati odločen protest proti številnim trditvam o vzornih uredit-

vah narodnostnih vprašanj v mnogonarodni habsburški monarhiji.

Ob tem brezpravnem stanju je povsem razumljivo, da so s številnimi narodi tudi koroški Slovenci nasedli propagandi imperialistov, ki so v „Déclaration des droits des nationalités“ z dne 12. novembra 1915 poskušali prvi svetovni vojni dati videz borbe za „svobodo narodov“. Toda že mirovne pogodbe takoj po prvi svetovni vojni so razbile vse te iluzije. Pokazalo se je, da je bila tudi „Wilsonova samoodločba narodov“ le navadna fraza, s katero so ob versajskem in senžermenskem miru zmagoviti imperialisti krojili usodo na novo potlačenim narodom, med njimi pa tudi nam Slovincem. Imperialistični plebiscit na Koroškem je še prav poseben primer goljufive imperialistične mahinacije, s katero so imperialistični aranžerji ciganili male narode. Potegnjene mejne črte so jasno pokazale, da je šlo imperialistom predvsem le za njihove gospodarsko-politične koristi, katerim so se v premnogih krajih morala umakniti narodnostna načela.

Umljivo, da ob takem gledanju na narodnostna vprašanja, ti kroitelji usode narodov tudi za tako imenovano manjšinsko zaščito niso imeli pravega smisla. Postavili so se na stališče „formalne demokracije“ in zahtevali „formalno“ enakoprav-

nost, kar je v praksi pomenilo absolutno pravico za večinski narod, da lahko nadaljuje s svojo raznarodovalno politiko. Večinski narod je enostavno prešel zahteve „manjšine“ in sicer po načelu „demokracije“, da se ima manjšina pač pokoriti večini, kajti zaščiteni so bili po edinci, ne pa narod odnosno narodna skupina kot del naroda. V tem pa je velika hiba „karitativne manjšinske zaščite“ ženevskega sistema, ki v resnici daje, kakor se je izrazil znani državni teoretik in politik Mello Franco, večinskim narodom šele legalno možnost za iztrebitev nadležnih jim manjšin.

V osnovi zgrešeno manjšinsko pravo seveda tudi ni moglo biti dobro v izvajanju oziroma praksi. Najlepši primer za to je „manjšinska zaščita“ in njena izvedba v prvi avstrijski republiki.

Vsa manjšinska zaščita je slonela in še danes sloni na členu XIX državnega osnovnega zakona o splošnih pravicah državljanov (R.G.B.I. 142) iz leta 1867 in na členih 62 do 69 senžermenske mirovne pogodbe, ki jih je Avstrija morala prevzeti v svojo ustavo.

Člen XIX državnega osnovnega zakona o splošnih pravicah državljanov se glasi: „Vse narodnosti v državi so enakopravne in vsaka narodnost ima neprekršljivo pravico, da brani in goji svojo narodnost in svoj jezik. Država priznava enakopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, uradu in v javnem življenju. V deželah, v katerih biva več narodnosti, morajo biti javni šolski zavodi urejeni tako, da vsaka narodnost dobi, ne da bi se smelo uporabiti kako nasilje za priučitev drugega jezika, potrebna sredstva za izobrazbo v svojem jeziku.“

Te določbe so v praksi pomenile zgolj navadno ugotovitev. Že v stari Avstriji je bilo sporno, ali so potrebne določbe, — še bolj pa je bilo sporno to vprašanje v prvi republiki, ki je

te določbe, čeprav kot ustavni zakon, prevzela le formalno v zvezi z drugimi. V načelu pa so določbe imele vsekakor polno veljavo. Sicer pa gre pri tem členu za določbe, ki pridejo do veljave šele pri pritožbah in prizivih proti njegovi kršitvi. Uvodoma omenjena knjiga ima številne primere takih pritožb in prizivov na najvišja mesta, ni pa znana kaka pritožba od leta 1920 naprej, ker se je avstrijska judikatura postavila na povsem protipostavno stališče in se trudila, da bi ta člen enostavno izdiskutirala iz ustave.

Prav v tem pride najbolj do izraza avstrijski šovinizem, pred katerim ne obstanejo niti ne najuglednejši juristi kakor predsednik avstrijskega ustavnega sodišča univerzitetni profesor dr. Ludvik Adamovich, ki piše v komentarju k temu členu: „Člen XIX državnega osnovnega zakona po zveznem ustavnem zakonu ni bil izrecno razveljavljen. Njegove na razmere v prejšnji monarhiji prikrojene določbe pa očitno danes niso več uporabljive, ker je republika Avstrija nacionalno enotna država, ki le v nekaterih delih svojega ozemlja izkazuje jezikovne manjšine in torej v današnji Avstriji kako narodno pravo v smislu člena XIX državnega osnovnega zakona sploh več ne obstoja, temveč le manjšinsko vprašanje, ki je tačas urejeno po petem odstavku III. dela senžermenske pogodbe. Te določbe državne pogodbe so po členu 149 zveznega ustavnega zakona proglašene za ustavne in po členu 69 državne pogodbe postavljene pod garancijo Društva narodov; ta posebna garancija je s prenehanjem Društva narodov vsekakor odstranjena“. V najnovejši izdaji iz leta 1948. pa isti Adamovich pripominja k temu členu: „Po členih 66, 67 in 68 senžermenske državne pogodbe, ki po členu 149 zveznega ustavnega zakona veljajo kot ustavno zakonite določbe, v zvezi s členom 8 zveznega ustavnega zakona je bilo členu XIX derogirano, posebno ker za ta člen

že zaradi pomanjkanja večjega šte-
vila „narodnih plemen“ (Volks-
stämme) in različnih „v deželi obi-
čajnih“ (landesüblich) jezikov na
zveznem ozemlju sploh ne obstoja
možnost uporabe.“

Za profesorja dr. Ludvika Adamo-
vicha na Koroškem torej ni Sloven-
cev in slovenščina na Koroškem ni
„običajen“ jezik.

Ob takem pojmovanju „v držav-
nem osnovnem zakonu“ zajamčenih
„splošnih pravic“ po najvišjih sod-
nikih in celo po predsedniku najviš-
jega avstrijskega ustavnega sodišča
so seveda vse te določbe brezpred-
metne. Kako naj bi pričakovali poziti-
vno rešitev kake pritožbe na ustav-
no sodišče, če že predsednik sam
vnaprej v svojem komentarju pobija
to, kar bi morala najvišja ustanova
ščititi. Zato je povsem razumljivo, da
se tudi upravne oblasti s koroškimi
šovinisti na čelu niso ozirale na
ustavne določbe in je znan odlok de-
želnega glavarja Schumy-ja št. 6693
z dne 13. maja 1924, s katerim odk-
lanja slovensko vlogo Zveze koroš-
kih zadrug z utemeljitvijo, da je
državni jezik nemški in „edini po-
slovni jezik državnih upravnih ura-
dov“.

Ker določbe državnega osnovnega
zakona o splošnih pravicah državlja-
nov sicer niso razveljavljene, pač pa
za „nacionalno enotno državo“ ne
več uporabljive, ostane le še manj-
šinska zaščita po členih 62 do 69 sen-
žermenske pogodbe, ki jih je Avstrija
morala prevzeti in jih torej ni mogla
enostavno zanikati. Že v začetku smo
pokazali na veliko hibo manjšinske
zaščite ženevskega sistema, ki ni nič
drugega kot neka platonična določba
za slepitev po prvi svetovni vojni
ponovno opeharjenih malih narodov
in narodnih manjšin. Zato so se tudi
že takoj v začetku pri reševanju
„manjšinskega vprašanja“ pokazale
težkoče, ki so morale kasneje dove-
sti do zloma tako imenovanega že-
nevskega sistema manjšinske zaščite.
Tako vidimo, da se kmalu po svetovni

vojni na vseh koncih Evrope javljajo
„manjšine“, ki s svojim na novo na-
stalim položajem nikakor niso zado-
voljne. Manjšinska zaščita, ki so jo
uredile mirovne pogodbe, se je v
praksi pokazala kot nezadostna in za-
to se že leta 1925. sestanejo v Že-
nevi zastopniki manjšin, ki skušajo s
pomočjo stalne institucije „Kongresa
organiziranih narodnostnih skupin v
evropskih državah“ izboljšati svoj
položaj.

Ni namen te razprave prikazovati
vso dolgo borbo posameznih manjšin
in tudi nas koroških Slovencev za do-
sego narodnostnih pravic, pogledati
hočemo le, kako je zgledala manjšin-
ska zaščita senžermenske pogodbe in
kako jo je prva avstrijska republika
izvajala v praksi.

Manjšinsko zaščito vsebujejo člani
62 do 69 senžermenske pogodbe.
Medtem ko člani 62 do 65 obvezujejo
Avstrijo na splošno, da mora nuditi
vsem prebivalcem brez razlike roj-
stva, državne pripadnosti, jezika, ple-
mena ali vere enakost pred zakonom
in še prav posebno zaščiti njihovo
življenje, njihovo svobodo ter jim za-
gotoviti popolno svobodo vere, člani
66 do 68 govorijo podrobno o pravi-
cah manjšine.

Člen 66 se glasi: „Vsi avstrijski
državljeni brez razlike narodnosti,
jezika ali vere so pred zakonom enaki
in uživajo iste državljske in poli-
tične pravice.“

Razlike v religiji, veri ali izpovedi
ne smejo škodovati nobenemu av-
strijskemu državljanu pri uživanju
državljskih in političnih pravic, še
posebno ne pri dosegi javnih mest,
činov in dostojanstev ali pri različnih
poklicih in obrtih.“ Tako določba
mirovne pogodbe, praksa pa je bila
naslednja: Takoj po plebiscitu so bili
vsi slovenski učitelji in uradniki po-
gnani iz službe in pregnani iz dežele,
številni duhovniki so morali zapustiti
svoje župnije, vsi slovenski železni-
čarji so bili postavljeni na cesto, niti
za slovenske cestarje in pometarje ni
bilo prostora na Koroškem. To so

dejstva, ki ne veljajo samo za po-plebiscitno dobo ampak za vso dobo prve avstrijske republike. Na eni sami roki lahko preštejemo slovenske uradnike, ki so v prvi avstrijski republiki dobili svoj kruh v državnih službah. V resnici veljajo tudi za prvo avstrijsko republiko besede, ki jih je zapisal za koroške razmere v Avstro-ogrski monarhiji v svoji brošuri France Grafenauer: „Menda velja celo v Turčiji, da se spodobi za uradnike kot služabnike in posrednike ljudstva in države, da razumejo jezik ljudstva! Toda na Koroškem državna diplomacija tega nikakor ne zahteva! Nasprotno: Nemški uradnik, ki razume slovenski, je tukaj najmanj nekoliko sumljiv! Uradnika, ki pa je napravil zločin, da ga je rodila slovenska mati, le zelo težko prenesejo; o kakem napredovanju pri njemu sploh ni govora! Slovenski uradnik celo, ki morda čuti s svojim ljudstvom, čeprav temu svojemu čutu daje duška samo v svoji zasebni sobi, ta je državi nevaren in mora v pregnanstvo. — Koroška s svojimi tisoči uradniških mest za slovenske sinove dežele absolutno nima prostora!“ Številni so primeri, ki potrjujejo te ugotovitve Grafenauerja tudi v prvi avstrijski republiki, ki je v resnici načrtno pripravljala pot nacizmu, ki je brez oklevanja in brez ovinkov povedal in izvajal: Tu ni prostora za vas; zato morate v izseljeništvu in pregnanstvo in ne smete nikdar več nazaj na Koroško, „da Ihr Euch nach den hier vorliegenden Unterlagen stets zum Slowenentum bekannt habt.“ (Ker ste se po aktih, ki jih imamo na razpolago, vedno priznavali za Slovence.)

Odstavek 3. člena senžermenske pogodbe se glasi: „Nobenemu avstrijskemu državljanu se ne omejuje svobodna uporaba kakršnega koli jezika v privatnem ali trgovskem poslovanju, v verskih in tiskovnih zadevah ali kakršnih koli objavah in na javnih zborovanjih.“

Ni mogoče navesti vseh primerov

kršitve te določbe senžermenske mirovne pogodbe. Že otrokom so učitelji prepovedali uporabo slovenskega materinskega jezika v odmorih in na poti v šolo oziroma iz šole; kdo ni doživel sam na železnici ali v avtobusih, kako so se predvsem javni uradniki in posebno uniformirani žandarji in graničarji obregnili ob vsaki slovenski besedi, ki jo je izgovoril potnik; kdo ne pozna številnih od uradnih in predvsem poluradnih ustanov forsiranih in le premnogokrat tudi uspešnih peticij za uvedbo nemškega bogoslužja; kdo se ne spominja na odlok celovške varnostne direkcije iz leta 1934., da mora „Koroški Slovenec“ poleg slovenskih krajevnih imen navajati tudi nemška; komu ni v spominu odlok šovinističnega pliberškega župana v prvi avstrijski republiki, ki je zahteval odstranitev vseh slovenskih lepakov; komu ni znana težka in neuspešna borba za tisk „Koroškega Slovenca“ in slovenskih brošur v Celovcu; kdo končno ne pozna številne napade na slovenska zborovanja in njihove motnje, ki so se vedno vršile pred očmi in z dovoljenjem avstrijskih varnostnih organov! Tako je zgledala v praksi zaščita privatne uporabe slovenskega jezika in je bila ustrahovalna parola koroških nacistov v času najhujšega nasilja „Kärntner sprich deutsch!“ samo dosledna izvedba že obstoječe dolgoletne prakse, ki se tudi do danes ni spremenila. Le tako je razumljivo, da pošta vrača vsa pisma s slovenskimi naslovi in tudi primer, ko je dne 11. oktobra 1948 udaril na vlaku iz Pliberka v Celovec nemški sopotnik Slovenca samo zaradi tega, ker je govoril slovensko, je jasen dokaz, da se mišljenje koroških šovinistov tudi po drugi svetovni vojni ni prav nič spremenilo.

„Kljub uvedbi državnega jezika bodo dobili nenemško govoreči avstrijski državljani primerne olajšave pri uporabi svojega jezika pred sodiščem in to v govoru in pisavi,“ do-

loča četrty odstavek člena 66 senžermenske pogodbe.

To določbo je Avstrija prevzela v svojo zvezno ustavo s členom 8, ki se glasi: „Nemški jezik je, brez da bi bile s tem okrnjene jezikovnim manjšinam po zveznem zakonu zajamčene pravice, uradni jezik republike.“

Čeprav številni priznani teoretiki mednarodnega manjšinskega prava trdijo, da se četrty odstavek senžermenske pogodbe glede pravice do uporabe materinskega jezika pred sodišči ne sme tolmačiti ozko v smislu verbalne, dobesedne definicije in spomenica nemških poslancev in senatorjev na Društvu narodov avgusta 1920 imenuje to omejitev olajšav samo na sodišča celo redakcijsko napako, avstrijski predsednik vrhovnega ustavnega sodišča univerzitetni profesor dr. Ludvik Adamovich v svojem komentarju k členu 8 izrecno ugotavlja: „Nemški jezik je v smislu člena 8 izključni uradni jezik v notranji in zunanji rabi za vse državne urade in oblasti; vendar morajo po tozadevni določbi državne pogodbe dobiti nenemško govoreči avstrijski državljani primerne olajšave pri uporabi svojega jezika pred sodiščem (ne pa tudi pred upravnimi uradi).“

Če je to že mnenje največje avstrijske juridične avtoritete, je razumljivo da tudi praksa drugih avstrijskih oblastnikov ni drugačna, kakor potrjujejo odlok deželnega glavarja Schumy-ja št. 6693 z dne 13. maja 1924, s katerim je odklonil slovensko vlogo Zveze koroških zadrug, in kopirani odlok varnostnega direktorja polkovnika Stossierja št. 15.157-SD-48-G z dne 4. oktobra 1948, in sporedni enaki odloki, s katerimi je zavrnil slovenske vloge Slovenske prosvetne zveze in drugih slovenskih organizacij.

Ker pa po členu 8 velja nemški jezik izrecno le za državni jezik republike in bi prišel v poštev za samoupravne deželne oblasti in urade člen 19 državnega osnovnega zakona

o splošnih državljskih pravicah, ki jamči izrecno „enakopravnost vseh jezikov, ki so v deželi običajni, v šoli, uradu in v javnem življenju“, je bilo treba poskrbeti, da se tudi ta člen odstrani. In spretni Adamovich je tudi za to našel svojo utemeljitev, da enostavno zanika na ozemlju avstrijske republike obstoj več „narodnih plemen“ (Volksstämme) in različnih „v deželi običajnih“ (landesüblicher) jezikov. Na ta način v Avstriji sploh ne obstoja enakopravnosti drugih jezikov in obstojajo v resnici samo še jezikovne „olajšave“ pred sodiščem. To pa ni nobena prednostna pravica za jezikovne manjšine, ampak samo po sebi razumljiva potreba za korektni postopek sodišča. Te olajšave ne obstojajo namreč samo v državah z manjšinami, temveč predvideva vsako pravo, da ima vsak, ki ne razume jezika sodnika, pravico do svojega tolmača. Tako so se avstrijske oblasti s pomočjo najožjih, zahrbtnih in preračunanih juridičnih distinkcij izognili vsem določbam senžermenske manjšinske zaščite in so vsi govori o popolni enakopravnosti koroških Slovencev prav tako zlonamerni in preračunani. Člen 66 senžermenske pogodbe, ki vsebuje najbolj važne določbe manjšinske zaščite, po avstrijski juridični interpretaciji sploh ne obstoja in je tako vse govoričenje o manjšinski zaščiti v resnici lažnivo in brezpredmetno.

Pa poglejmo še nadalje določbe v senžermenski pogodbi. Člen 67 pravi: „Vsi avstrijski državljani, ki pripadajo narodnim, verskim ali jezikovnim manjšinam, se enako upoštevajo in uživajo pravno in dejansko iste garancije, kakor drugi avstrijski državljani; predvsem imajo isto pravico, da na lastne stroške ustanavljajo, upravljajo in nadzorujejo dobrodelnice, verske ali socialne ustanove, šole in druga vzgajališča in sicer s pravico, da v njih svobodno gojijo po svoji želji svoj lastni jezik in svojo vero.“

Gre tu v glavnem za pravico ustanavljanja privatnih šol in drugih vzgojnih ustanov. Koroški Slovenci smo imeli že pred prvo svetovno vojno narodni šoli v št. Rupertu pri Velikovcu in v št. Petru pri št. Jakobu v Rožu. Kljub jasnim določbam člena 67 sta bili takoj po plebiscitu zaprti in šele po pritožbah na avstrijska ministrstva in predvsem na Društvo narodov 22. januarja 1922 spet dovoljeni. Toda že v naslednjih letih sta bili ponovno zaprti in od tedaj naprej služili le še za sirotinska zavetišča in za gospodinjske tečaje. Avstrijske oblasti se niso ozirale na nedvoumne določbe senžermenske pogodbe in s silo preprečile obstoj teh edinih slovenskih privatnih šol. Pa to ni edini primer kršitve nedvoumne določbe člena 67 senžermenske pogodbe. Ko so se pojavili prvi privatni slovenski jezikovni tečaji, se je čutila koroška deželna vlada v svoji pravičnosti takoj prisiljena, da izda poseben zakon, ki daje šolskim vodjem pravico, da po svojem osebnem preudarku dovoljujejo, če se otroci njihovih šol smejo udeleževati teh slovenskih jezikovnih tečajev ali ne (23. marca 1936!). S tem zakonom so zabranili slovenski jezikovni tečaj na Brnci in polagoma onemogočili tudi druge, čeprav so jih Slovenci sami vzdrževali in od dežele niso zahtevali nobene podpore.

Zadnji še veljavni člen državne pogodbe o manjšinski zaščiti, čl. 68, se glasi: „Kar se tiče javnega pouka, bo avstrijska vlada v mestih in okrajih, kjer stanuje razmeroma precejšnje število avstrijskih državljanov drugega jezika kakor nemškega, dovolila primerne olajšave, da zagotovi v ljudskih šolah otrokom teh avstrijskih državljanov pouk v lastnem jeziku. Ta določba pa ne bo ovirala avstrijske vlade, da uvede na imenovanih šolah obvezen pouk v nemščini.“

V mestih in okrajih, v katerih prebiva precejšnje število avstrijskih

državljanov, ki pripadajo narodnostni, verski ali jezikovni manjšini, se bo tem manjšinam od vseh zneskov, ki se bodo izdali za vzgojne, verske ali dobrodelne namene iz javnih sredstev državnih, občinskih ali drugih proračunov, zagotovil primeren del v korist in porabo.“

O izvedbi šolskih določb tega člena je napisal tovariš Vekoslav Deu v zadnji številki „Svobode“ obširno razpravo in dokazal, da šolske razmere na Koroškem nikakor ne odgovarjajo resničnim potrebam slovenskega ljudstva na Koroškem temveč so le sredstva za odtujevanje mladine lastnemu narodu.

Kar se tiče drugega odstavka člena 68 senžermenske mirovne pogodbe, zadostuje ugotovitev, da koroški Slovenci od leta 1920. niso iz javnih sredstev prejeli niti vinarja za svoje kulturne in gospodarske potrebe, čeprav so ob desetletnici plebiscita določili in tudi izdali precejšnjo vsoto državnih denarjev za slovensko ozemlje, ki pa je prišlo v roke le našim narodnim nasprotnikom, da so tem laže potujčevali našo zemljo in našega človeka.

Te ugotovitve o manjšinski zaščiti v prvi avstrijski republiki so potrebne posebno danes, ko za zeleno mizo ponovno ustvarjajo podoben manjšinski statut, ko se avstrijski politiki protivijo celo proti zasnovanim platoničnim določbam z nesramnimi lažmi, da je po avstrijski upravi zagotovljena vsem narodnim manjšinam popolna enakopravnost.

Toda kljub malenkostnim predlogom o narodnostni zaščiti v Londonu se moramo zavedati, da pomenijo ti predlogi potrdilo naše ugotovitve, da prva avstrijska republika ni izvršila obvez, ki jih je prevzela v senžermenski mirovni pogodbi, in hkrati tudi uspeh naše borbe proti pogaženju naših nacionalnih pravic za popolno enakopravnost, ki jo bomo nadaljevali v novih okoliščinah s še večjo vneto do zmage.

NAPREJ SE BORIMO

TONČI ŠLAPER

Ko ljudstvo na smrt je obsojeno vstalo,
ko vse si trpeče prisego je dalo,
da prej na bojišču bo izkravelo
ko dalje še v sužnem tlačanstvu živel, —
tedaj nam spet sonce je v ječo sijalo
in misli pretemne za vedno pregnalo.

Od severa, juga, zapada in vzhoda
vihrale zastave so našega roda;
sinovi — tlačani so borbo pričeli
s krvavimi rablji, ki dom so nam vzeli,
nam žene ubili, otroke poklali
in naše rojake v tujino pregnali.

Resnico, pravico so terjali smeli
junaki in meč bojevito vihteli,
da nikdar več sužnji ne bomo gospodu,
da sreča svobode zasije narodu,
ki hrabro nad vragom stoletnim zmaguje
in svetli bodočnosti temelje kuje...

Odkar pa je vojna krvava minila,
nekdaj nam zavezna, sovražna zdaj sila
spet tlači nas kruto, krati nam pravice,
tepta nam svobodo, nam dela krivice;
krvavim se žrtvam sovrag posmehuje,
brezpravno spet ljudstvo zdaj v tlaki zdihuje.

Še niso, ne bodo upora zlomili
sovragi nam kleti, — še bolj smo vzljubili
to zemljo predrago od Zilje in Drave
in upamo trdno, da naše zastave
vihrale spet bodo po srenji svobodni,
Slovenski Koroški, tej zemlji nam rodni.

Ker smo si podali roke, ki živimo
na zemeljski obli in skupno trpimo
pod jarmom nasilja — ne bomo ugnani! —
saj v boju za pravdo stoje nam ob strani
nešteti milijoni, ki ramo ob rami
s kladivom in srpom borijo se z nami.

Iz suženjske tlake spet bodemo vstali,
roke spet svobodne svobodnim podali;
tiranom poslednja bo ura odbila,
iz zemlje trpeče spet sreča bo vzklila —
Tovariši! Bratje! Naš prapor dvignimo!
Za lepše življenje naprej se borimo!

Izgradnja naših prosvetnih društev

TONČI ŠLAPER

Od vsega začetka je bilo naše narodno udejstvovanje in z njim predvsem naše kulturno-prosvetno delovanje zasnovano na trdni organizacijski podlagi. Organizacijska strnjenost naših vrst v borbi za obstoj in enakopravnost našega slovenskega življa na Koroškem je bila močna hrbtenica našega pod najtežjimi pogoji borečega se naroda. Zavedajmo se, da bi slovensko ljudstvo na Koroškem nikdar ne moglo tako uspešno kljubovati nasilnemu in močnemu germanizatoričnemu navalu in si pri tem priboriti še posamezne drobljnice najosnovnejših demokratičnih pravic iz rok brezobzirnih izkoriščevalcev, če si ne bi bilo zgradilo svojih trdnjav, — narodnih organizacij.

Pomen organizacije, ki je v vsakem oziru naše orožje v borbi za naš narodni obstoj in enakopravnost slovenskega ljudstva, danes prav nič ni zmanjšan; še bolj nam narekuje resnost časa, da se bomo le v strnjeni enotnosti v naših narodnih organizacijah rešili popolne propasti, ki grozi našemu narodu že dolga stoletja. Ne samo, da izražamo v svoji organizacijski povezanosti narodno žilavost in življenjsko voljo, trdnost naših narodnih organizacij bo tudi dalje merilo naše odpornosti proti vsem raznarodovalnim tendencam.

Naše kulturno-prosvetno delo, ki beleži v svoji zgodovini tako velike uspehe za ohranitev našega narodnega značaja, da ga koroški Slovenci lahko štejemo s ponosom med najodličnejša sredstva naše narodne borbe, bi nikdar ne moglo razviti te življenjske sile, če ne bi bilo hkrati organizacijsko močno. Vzporedno z organizacijsko izgradnjo in njeno življenjske sile, če ne bi bilo hkrati svoji živahnosti in kakovosti. Sovražniki slovenskega naroda na Koro-

škem so bili v prvi vrsti sovražniki naše slovenske kulturne prosvete in njenih organizacij. Z neprikritim srdom so se zaganjali v naše kulturno-prosvetne ustanove in skušali rušiti njihov organizacijski značaj.

Kar tem narodnim nestrpnem skozi desetletja ni uspelo, je dovršilo nacistično divjaštvo, ki si je zastavilo kot svoj glavni cilj uničenje naših slovenskih prosvetnih društev kot organizacijskih središč naše kulturno-prosvetne dejavnosti. To vse nam kaže, kako velikega pomena je bilo naše kulturno-prosvetno udejstvovanje za našo narodno utrditev in osamosvojitve in kako velika ovira je bila temu sovražnemu stremljenju organizacijska strnjenost naše Slovenske prosvetne zveze in njenih Slovenskih prosvetnih društev.

Ko smo v letih po zlomu fašizma ponovno začeli formirati našo Slovensko prosvetno zvezo in Slovenska prosvetna društva širom Slovenske Koroške, so komaj poraženi nosilci polpretekle fašistične dobe spet začeli dvigati svoje glave in skušali na vse mogoče načine, ki niso ostali samo pri uradnih ovirah, prepovedih in zavlačevanjih ter policijskem ustrahovanju, onemogočiti vzpostavitev naše slovenske kulturno-prosvetne organizacije. Vendar tem nestrpnem ni uspelo, da bi zavrli razvoj in ustavili tok našega narodnega življenja. Slovensko ljudstvo, prerajeno v dolgoletnem trpljenju in prekaljeno v težki borbi za svoj obstoj, je prekrizalo temu sovražnemu stremljenju vse račune. Ustanovilo odnosno poživelno je vsa svoja Slovenska prosvetna društva in ustvarilo pogoje za delovanje njihove vrhovne organizacije Slovenske prosvetne zveze.

Težke pa so bile borbe že ustanovljene kulturno-prosvetne orga-

nizacije proti temnim mračnjakom in jim udinjajočim se posameznim častihlepnežem v naših lastnih vrstah. Toda vsemu navkljub je zmagala odločna volja našega ljudstva, da zaživi svobodno kulturno življenje; — kajti spoznalo je, da so drobtinice, priberačene od gospodove mize, sramotna cena za ogromne žrtve, ki jih je doprineslo

borbi za najosnovnejše demokratične in kulturne pravice našega od materinega telesa odcepljenega naroda. Zavedajmo se, da bi v svojih naporih nikdar ne dosegli uspehov, če se ne bi mogli nasloniti na trdno organizacijo svojih društev.

Brezkompromisno se bo Slovenska prosvetna zveza tudi v bodočnosti zastavila za dosego resničnih kul-

Proslava 40. letnice SPZ v celovškem mestnem gledališču

za svojo narodno osamosvojitvev, za skupno dobro stvar človeštva.

Kakor je bila organizacijska izgradnja naše kulturno - prosvetne ustanove nujna potreba v preteklosti, tako bo ostala tudi v bodočnosti, ki bo zahtevala od slovenskega naroda na Koroškem še večjo strnjjenost in enotnost.

Slovenska prosvetna zveza si je ves čas po končani drugi svetovni vojni prizadevala, da ustvari iz svojih Slovenskih prosvetnih društev organizacije, ki bodo podpora vsemu našemu kulturnemu stremljenju in močna opora našemu ljudstvu v

turnih pravic slovenskega naroda na Koroškem, ki niso samo v dovoljevanju naših kulturno-prosvetnih prireditvev po naših vaseh in odrih, temveč tudi v vsestranski narodni vzgoji in izobrazbi naše mladine in enakopravnosti naše slovenske besede in kulture v družbenem in državnem življenju. Toda vsi njeni tozadevni napori bodo ostali le klavrní poskusi, obsojeni na medlo životarjenje in končno propast, če je ne bodo podprla organizacijsko utrjena in enotna Slovenska prosvetna društva.

Utrditev Slovenskih prosvetnih društev pomeni neposredno utrditev

njihove vrhovne organizacije Slovenske prosvetne zveze. Tega se mora zavedati sleherno društvo in v tej zavesti mora tudi pristopiti k izgradnji svoje notranje organizacije.

Nobeno naših Slovenskih prosvetnih društev ni bilo ustanovljeno iz formalističnih razlogov. Naši stari prosvetaši se niso pehali za ustanovitvijo prosvetnih društev zaradi tega, da bi jih bilo čim več, temveč zato, da bi ta ustanovljena društva pomagala pri utrjevanju slov. narodne zavesti na naših tleh in bila trdnjave proti germanizatoričnemu navalu, ki je potujčeval in raznarodoval naše vasi. Naša dolžnost je, da nadaljujemo delo, ki so ga pričeli naši predniki in zvesto čuvamo tradicije, ki so nam toliko pripomogle k ohranitvi slovenskega lica naše prelepe dežele.

To velja predvsem za udejstvovanje v naših Slovenskih prosvetnih društvih.

Vsak pošteni Slovenec mora čutiti potrebo in dolžnost in se zavedati, da njegovo sodelovanje v Slovenskem prosvetnem društvu ni samo zaželjeno od vseh, ki se udejstvujejo na tem področju, temveč da je to nujna zahteva prav današnjega časa. v katerem bo odločevala o naši usodi edinole naša lastna življenjska volja in naš skupni in vztrajni napor za ustvaritev lepših pogojev našega skupnega življenja in napredovanja.

Odbori naših Slovenskih prosvetnih društev se morajo predvsem zavedati važnosti notranje zgradnje njihovih društev. Skrbeti morajo, da zainteresirajo za društveno delovanje slednjega člana in s tem oživijo društveno delo v vseh podrobnostih kulturnega delovanja. Vsak posamezni član društva mora poznati društveno delo v vseh podrobnostih. Prav tako mu morajo biti znani cilji in naloge, ki si jih je zastavilo njegovo društvo. Samo tako bo lahko z zavestjo izvrševal svoje dolžnosti in živel z društvom ter se čutil z njim nerazdružljivo povezanega.

Občni zbori Slovenskih prosvetnih društev niso samo formalni akti, ki se pač izvršujejo po društvenih pravilih vsako leto po enkrat. Niso le zborovanja, na katerih volimo odbor in ga zadolžimo, da vodi v tekočem letu društvene posle. Občni zbor mora biti splošno posvetovanje vseh članov Slovenskega prosvetnega društva, ki skupno pregledajo društveno delovanje in si v skupnem posvetovanju začrtajo nove naloge. Zato se morajo občnih zborov udeležiti tudi res vsi člani društva. Često se člani te potrebe ne zavedajo ali jo omalovažujejo. To ne sme biti. Kajti mnogo problemov bi lahko skupno bolj temeljito obdelali in z večjo zavestjo reševali vprašanja, ki zadevajo tako društveno kot naše splošno narodno življenje v lokalnem vaškem, kakor tudi širšem okviru. Zato si morajo društveni odbori močno prizadevati, da občne zbere temeljito pripravijo. Ne zadostuje, da razpošljejo pismena vabila, katerim se mnogokrat ne prišteva potrebna važnost. Treba je, da odborniki obiščejo posamezne člane in se z njimi še pred občnim zborom pogovorijo o perečih vprašanjih, ki bi bili lahko predmet posvetovanja na občnem zboru. Mnogo več nasvetov ali pa tudi kritike bi slišali in se po tem ravnali. Društvenega dela ne bomo zboljšali, če bomo skrbno molčali o napakah in pomanjkljivostih; vsaka stvarna kritika vzbudi misel za zboljšanje.

Nenehoma morajo društveni odbori stremeti za tem, da pridobivajo čim več članov in jih prepričajo o veliki potrebi po sodelovanju v Slovenskem prosvetnem društvu. Član Slovenskega prosvetnega društva mora postati sleherni rojak, ki ima le iskrico narodnega prepričanja in zavesti, da je kot narodnjak dolžan podpirati narodno borbo. V pridobivanju članov naj posamezniki med seboj tekmujejo. To tekmovanje naj pospešijo prav posebno pred obč-

nim zborom, na katerem polagajo tudi v tem pogledu svoj obračun.

Notranja organizacija Slovenskih prosvetnih društev se bo utrjevala vzporedno s pridobivanjem takih članov, ki bodo prepričani o koristi in potrebi delovanja njihovega društva in ki bodo tudi pripravljene za procvit narodno-kulturnega delovanja in z njim splošne narodne dobrobiti nekaj žrtvovati. Če društveni člani ne bodo s to zavestjo podprli svojega društva, bo društvo le pod velikimi težavami životarilo in ne bo moglo razviti razveseljivih uspehov.

ODBORI

Delovni in organizacijski razmah društva temelji predvsem na sposobnosti, požrtvovalnosti in narodni predanosti društvenega odbora. Čast in dolžnost slehernega odbornika je, da zastavi vse svoje moči za društveno porast in dvig glavnosti svojega društva. Odbor ne sme biti samo na papirju, njegovo ime mora biti dejansko potrjeno v njegovem delu.

Niso redki primeri, da nosijo glavno breme društvenega dela samo nekateri odborniki, ostali pa so samo častni nosilci svojega imena, posameznih funkcij. Ob vsej požrtvovalnosti takih zares priznanja vrednih posameznikov bo hiralo društveno delo in ne bo doseglo nikdar tistega uspeha, do katerega bi se lahko na pr. povzpelo s sodelovanjem vseh članov ter ob splošnih društvenih sredstvih. Marsikatero društvo, ki je imelo za uspešno delovanje najbolj ugodne pogoje, je po takih kvarnih pojavih zgubilo vso iniciativo in utrpelo s tem skoro nepopravljivo škodo. Društveni odbor je jedro društva in se mora te svoje vloge v celoti zavedati. Vsak odbornik mora biti pripravljen, da za izvedbo nalog, ki si jih je začrtal odbor na skupnem posvetovanju, zastavi vso svojo osebo.

Seje društvenega odbora so potrebne pred vsemi akcijami društva,

ter za reševanje vseh vprašanj, ki tičejo društva in zahtevajo, da jih rešuje izvoljeni forum na demokratičen način.

Na odborovih sejah naj sproti kritično pregledajo delovanje in akcije svojega društva in na ta način odpravljajo napake, ki se v delu pač vedno spet pojavijo.

Popolnoma nepravilno pojmovanje, ki so ga nekateri posamezniki še prinesli iz starega časa, je, da predsednik ali tajnik sama odločata o vseh društvenih zadevah. Ta preživeli zaupniško-poverjeniški sistem ni samo nedemokratičen in ga mora vsako društvo že zaradi tega odklanjati, temveč je tudi najslabši način reševanja skupnih problemov in degradira vse ostale odbornike za brezpomembne imenonosiče odborovih funkcij ter jim odvzema vso samoiniciativo in v njih ustvari vtis, da itak niso potrebni.

Tudi za seje društvenega odbora se ne smemo zadovoljiti s suhoparnimi pismenimi vabili. Kakor občni zbori tako morajo biti pripravljene tudi seje odbora. Predsednik in tajnik se naj še pred sejo osebno pogovorita z odborniki in jih seznanita s stvarmi, ki bodo predmet posvetovanja na določenih sejah. Na vsak način pa morajo pismena vabila vsebovati točke dnevnega reda. Tako bodo vsi odborniki lahko pripravili svoje predloge in načrte.

Tako mora odbor pripraviti tudi vse društvene prireditve. Lepaki, ki sicer vzbujajo „kulturni srd“ podivjanih šovinistov in nezrelih pobalnikov, ne smejo biti edino sredstvo, s katerim vabimo občinstvo k našim prireditvam. Izkušnje so pokazale, da so bile vse prireditve, ki so bile pripravljene poleg lepakov tudi po široki ustmeni propagandi, vedno dobro obiskane. Treba je ljudem pred prireditvijo nekoliko osvetliti vsebino in značaj prireditve, da si lahko ustvarijo vsaj približno sliko o tem, kaj bodo videli in slišali.

Za uvedbo resnične demokratičnosti v društvu sta predvsem odgovorna predsednik in tajnik društva. Njuna dolžnost je, da vpoštevata mnenje vsega odbora in da pozivata vse odbornike, ki še trpijo pod tem iz pretekle dobe podedovanem pojmovanjem društvene demokracije, k tesnemu sodelovanju. Vzbuditi morata v slednjem odborniku čut soodgovornosti in ga s tem vključiti v iniciativno vodstvo društva. Zato so seje društvenega odbora nujna potreba ne samo za boljše reševanje društvenih vprašanj, temveč tudi za gojitev kolektivne in demokratične misli. Umestno je, da povabijo odbori na svoje seje tudi zastopnika Slovenske prosvetne zveze, da se z njim skupno posvetujejo o perečih vprašanjih, ki tičejo društva ter sodelovanja z vrhovno kulturno organizacijo vseh Slovenskih prosvetnih društev.

O potrebnem delu in akcijah društva pa naj odbor ne ukrepa šele potem, ko bi bilo treba stvar že izvajati. Tudi na kulturno-prosvetnem področju moramo delati načrtno. Za ustvarjanje delovnega načrta je jasno odgovoren odbor. Prireditve, ki jih bo imelo društvo v prihodnjih mesecih, je treba pravočasno pripravljati (na pr. že v teku poletja mora pripraviti odbor odrsko delo, ki ga bodo igralci naštudirali in uprizorili v zimskem času).

Spominske dneve, ki jih praznujemo vsako leto, naj društveni odbor nujno zajame v svoj delovni program in pravočasno določi, kaj se bo pripravilo za Ciril-Methodovo proslavo, kako bodo proslavili obletnice Prešerna, Cankarja, Župančiča in drugih naših velikih kulturnih stvarjalcev in narodnih mož; ali kako bodo na primer obhajali važno obletnico lastnega društva itd.

Društveni knjižnici naj posveča odbor posebno pažnjo. Saj je vendar knjiga in pisana beseda posredovalnica znanja in izobrazbe, ter vzgojiteljica in narodna buditeljica zlasti

naše mladine. Tega se je zavedal tudi fašizem, ki nam je uničil neprecenljivo bogastvo našega knjižnega zaklada. Vlogi knjižničarja se prišteva vse premalo važnosti. Knjižničar mora biti neutrudljiv propagandist in agitator za svojo knjižnico in mora vzbujati zanimanje in veselje za branje pri vseh članih, zlasti pri mladini, ki je v tem oziru zaradi fašistične tiranije ogromno nazadovala. Pritegniti mora čim širši krog čitateljev. V ta namen naj tudi organizira bralne krožke, na katerih udeleženci prebirajo skupno dobra dela, se učijo pri tem brati in se hkrati tudi seznanijo z vsebino posameznih del. To sremljenje knjižničarja morajo nujno podpreti vsi odborniki, pa tudi vsi člani društva.

V svrhu narodne vzgoje in splošne izobrazbe svojih članov naj organizirajo odbori ljudske univerze, ki so vzbudile zlasti v zadnjem zimskem času zelo veliko zanimanje med našim ljudstvom. Na svojih sejah naj določijo teme, ki bi bile prikladne in odgovarjale željam društvenih članov. Slovenska prosvetna zveza bo take težnje svojih društev z vsemi močmi podprla ter poskrbela tudi potrebne referente.

Veliko pažnjo naj posveča društveni odbor tudi pevskim in tamburaškimi zborom. Pevski in tamburaški zbor naj sta sestavna dela Slovenskega prosvetnega društva in morata biti prav tako povezana z vso ostalo organizacijo društva, zlasti pa z odborom, ki naj vedno spremlja njuno delo in jima daje tudi navodila za tekoče naloge. Da bo odbor lahko pravilno odločal o delu in nalogah svojega pevskega in tamburaškega zbora, je potrebno, da pritegne pevovodjo in vodjo tamburašev k sejam odnosno jih sploh vključi kot referente njihovih resorjev v odbor. Samo na ta način bo ohranil odbor življenjsko povezavo s celotnim društvom in se izognil kolisijam, ki so vedno posledice ne-

sporazumnega reševanja skupnih vprašanj.

Vaške kronike, v katerih so zabeleženi vsi važni podatki društvenega delovanja od ustanovitve do današnjega časa ter vsi zgodovinski dogodki kraja in vasi, ki so se odražali tudi na kulturno-prosvetnem področju, predstavljajo nujno povezanost s tradicijami naše borbene in slavne preteklosti bomo zgradili dom naše ljudske prosvete, ki raste, se razvija in živi s svojim narodom, ki mu odpira oči in širi obzorja, ki mu pripravlja pot v svetlejše dni.

Naša ljudska prosveta pa ne bo odgovarjala našemu težkemu času niti ne bo zadostila njegovim zahtevam, če ne bo najtrdneje povezana z vsem naprednim življenjem, ki se odraža tako v njegovih političnih kakor kulturno-prosvetnih in gospodarskih stremljenjih. Zato je potrebno, da Slovenska prosvetna društva vzdržujejo stik in povezavo z vsemi ostalimi narodnimi organizacijami. Umemestno in priporočljivo je, da pritegnejo društveni odbori na svoje seje tudi zastopnike teh narodnih organizacij, da skupno z njimi rešujejo vprašanja, posebno če presegajo okvir društvenih nalog in je treba koordinirati posamezne akcije v skupnem posvetovanju

Predmet odborovega posvetovanja na sejah naj bodo tudi domače vaške razmere, ki zadevajo naše narodno in kulturno življenje. Predvsem morajo posvečati pažnjo vzgojiteljicam in izobraževalnicam naših otrok — vaškim šolam — in opozarjati na pomanjkljivosti ali zanemarjanje slovenskega pouka. Boriti se moramo proti vsem pojavom, ki so kvarni za vzgojo naše mladine. Če je potrebno, naj zaktivizira v ta namen vse zavedno prebivalstvo, da se zavzame na primer zaboljšanje slovenskega pouka ali nastopi proti sovražnim ali šovinističnim tendencam, ki vladajo na domačih ljudskih šolah itd. V takih primerih naj

stopi društvo tudi v stik s Slovensko prosvetno zvezo, ki bo vedno z vso silo podprla upravičene zahteve svojih društev.

Kakor smo že uvodoma ugotovili, je bila naša prosvetna organizacija od nekdaj cilj najhujših napadov našega narodnega sovražnika, ki je vedno znova poskušal razbiti v njej ustvarjeno enotnost našega ljudstva, da bi ga oddvojil od svojega narodnega telesa in ga podjarmil svojemu gospostvu. Ta stremljenja naš sovražnik tudi danes ni opustil in skušal bo tudi v bodočnosti razklati našo enotnost v borbi za napredek in svobodno sožitje z vsemi poštenimi ljudmi. Svoje razdiralno delo bo skušal zanesti tudi v naše narodne organizacije, — med njimi tudi v naša Slovenska prosvetna društva. Zato je odgovorna naloga vseh Slovenskih prosvetnih društev, da budno spremljajo delovanje sovražnika na vseh področjih narodno-prosvetnega življenja v njihovem kraju. Pravočasno morajo spoznati nevarnost in odpirati ljudem oči, da spregledajo sovražnikove intrige in jih razkrinkajo, najsi bodo to vaške „Dorfgemeinschaften“ takozvane „Volksbildungsreferenta“ ali tudi lažinarodne organizacije in tendence naših domačih podrepnikov, ki so že začeli in bodo nadaljevali v službi svojih naredbodajalcev s svojim razdiralnim delom v naših društvih.

S takim delovanjem si bo društveni odbor pridobil zaupanje ne samo svojih članov, temveč tudi vsega zavednega ljudstva svojega kraja. S tem pa ne bo samo utrjeval svojega društva, ki je in mora biti torišče našega narodnega kulturnega življenja, trdnjava in branik naših slovenskih vasi, temveč bo tudi prispeval k utrditvi vrhovne kulturne organizacije Slovenske prosvetne zveze, ki je zaščitnica in braniteljica kulturnih in narodnih interesov vsega slovenskega ljudstva Slovenske Koroške.

Beseda k našemu petju

Z D R A V K O H A R T M A N N

Naš slovenski narod na Koroškem je narod pesmi. Visoka stopnja njegove čustvenosti se lahko meri po številnih narodnih pesmih, ki jih je rodila razgibana duša našega preprostega, enostavnega človeka. Rod za rodom jo je sprejemal v lastnino; pelo je jo vsevprek, staro in mlado ob vsaki priliki, preprosto. Ni bilo žegnanja, ne taritve, ne svatbe, kadar bi se naša domača pesem ne bila oglasila in zavzemala pri tem vedno tudi časno mesto. In če si šel v poletnem času v Zilji, Rožu, na Gurah ali v Podjuni v zgodnjih jutranjih urah med travnike in polja, si slišal že ob prvih škrjančkovih budnicah tudi zategle vriske, nato pa pesem o kosi, travnikih, o zorenju pšenice in cvetoči ajdi in še druge o kmečkem delu. Nato šele brušenje kos. Vrisku se je odzval iz sosednjega hriba ali travnika drug vrisik, pesmi pesem, kosa kosi. — In na večer, ko je tema, „fantovsko sonce“, vsa božajoča objemala in s svojim sijem poljublja hrib in dol, naše planine, jezera in Rute, naše vasice in domove, ko so čustva najbolj razgibana, se je prikradla na uho utrujenemu dekletu vsa kot sij lune pesem vaških fantov, ki so z njo budili sreca svojih izvoljenk. —

Lepo je bilo takrat, ko je še neprisiljeno, prosto, spontano privrela pesem iz neizkoreninjenih src našega slovenskega kmečkega delovnega ljudstva! Ne samo mlajšega, tudi starejšega. Spominjam se še iz pol otročjih let, ko so naši Grablčani in Dolgobrdčani pozno zvečer, po težkem dnevu dela na svojih hribovskih travnikih vedno še imeli veselje do lepe pesmi. Stopili so se v krog, stari in mladi. Prvi jo je načel „naprej“, drugi jo vzel „čriez“; in ko se je zaslišal še višji jasnejši glas, smo rekli: „Zdaj je pa Petrov

Anej ta tretko (tretji glas) vzdignuv“. Okoli teh so se koncentrirali prav na gosto basi. Peli so nekoliko zategnjeno ali pa tako lepo ubrano, da je človek postal naravnost zadivljen! Pri vsaki kitici je bil zadnji akord lepo nastavljen in so ga zavlekli tako, da bi se v tem času v naši dobi moderne tehnike pripeljal z letalom iz Maribora v Celovec. — Moji najgloblji vtisi iz deške dobe v zvezi s petjem v preprostem stilu.

To je bilo tako imenovano neorganizirano petje. Narod je hranil množico tega svojega premoženja, narodno pesem. V času, ko se je začelo narodno probujenje vseh slovenskih narodov, ki so živeli v okviru Avstro-Ogrske monarhije, so začeli tudi Slovenci z zbiranjem narodnih pesmi, predvsem tekstov. Te so kasneje razni naši harmonizatorji združili z melodijo, ki si jo je narod po tem ali onem ljudskem pevcu prisvojil.

Naše koroške slovenske narodne pesmi sta zbrala v pretekli dobi naš rojak Zdravko Švikaršič in Oskar Dev. Pozneje so začeli ponovno zbirati še prej nepoznane in nezajete zaklade tega našega narodnega bogastva. France Marolt se je posvetil Zilji, tam zajel bogato zbirko obrednih (svatbenih) in drugih narodnih pesmi. Lepe zbirke imata tudi naša domača harmonizatorja Pavle Kernjak in Tone Nagele; predvsem Kernjakovi venčki narodnih so vžgali slehernega našega pevca in poslušalca.

Ta dva sta se bolj vrgla na pesem gornjega dela Slovenske Koroške, Rož in Gure. Podjunski pesmi pa se je posvetil naš ožji rojak iz št. Danijela, Luka Kramolec. Slišal jih je prepevati v svojih domačih krajih, št. Danijelu, Dolgem brdu, Grabljah - pač pa je po obronkih Spodnje Pod-

june, ki razmejujejo Podjuno od Mežiške doline. Pela jih je seveda tudi slednja in kjer jo je slišal, jo je tudi zapisal. Izvirajo pa vsekakor iz podjunskih predelov, od koder je proniknila dalje preko visokih obrobij v sosednjo dolino. To nam priča že dialekt sam kakor dejstvo, da gravitira Mežiška dolina že bolj na Štajersko, katere vpliv je po vsej dolini

ri vesi, Hodišah, Ledenicah, Ločah, na Brnci, v Svečah, Št. Janžu, Borovljah, Št. Vidu v Podjuni, Železni Kapli, Gorotan v Šmihelu in v raznih manjših skupinah - dijaški kvarteti in kvinteti v Celovcu.

Vsi so začeli načrtno gojiti pevsko kulturo. Takrat še niso v toliki meri posegali po domači narodni pesmi, marveč več ali manj po umetni,

precej močan. Naj si bo že kakor koli, naša skupna last je, če jo skupno uporabljamo in gojimo. Zapisal je tudi nekaj Lisičjakovih, ki so najbolj znane in najbolj originalne.

Toda niso samo navedeni zbirali naše narodne melodije. Zbirali so jih tudi drugi, ki so jim pridejali nemške tekste in jim hoteli dati nemški značaj. Predvsem v Košatovih zbirkah najdemo vrsto slovenskih motivov, kar pa niti ni čudno, saj je posedoval pristno slovensko dušo.

Precej let pred prvo svetovno vojno so se pojavili na Slovenskem Koroškem prvi organizirani pevski in tamburaški zbori. Obstojali so, kolikor je znano, v Št. Jakobu v Rožu, Logi vesi, Št. Ilju, Bilčovsu, Kotma-

predvsem rodoljubni pesmi, ki naj bi v pevцу in poslušalcu vzbujala ljubezen do rodu in domovine, vzbujala in utrjevala narodno zavest našega slovenskega delovnega ljudstva.

Prišla je prva svetovna vojna in za njo plebiscit. Zbori, tamburaški in pevski, so bili razbiti. Nujno je bilo potrebno pomoči. Slovenska krščansko socialna zveza, pozneje Slovenska prosvetna zveza v Celovcu si je postavila nalogo, da ponovno in še bolj intenzivno organizira pevstvo na Slovenskem Koroškem. Stari, že prej obstoječi pevski in tamburaški zbori so bili zredčeni. Mnogo pevcev se več ni vrnilo. Začeti se je moralo znova. Potreben je

bil v prvi vrsti kader sposobnih zborovodij. Za dosego tega je priredila SKSZ več pevovodskih tečajev doma, katere je vodil priznan pevski strokovnjak. Uspehi so bili vidni. Pevski pokret se je dvigal vedno više in više in dosegel do leta 1938 največji razcvit in razmah. Številni nastopi posameznih zborov ob vseh mogočih prilikah po vsej Slovenski Koroški, kakor tudi večje pevske prireditve, t. z. pevski koncerti so jasen dokaz za to. Pevska okrožja, razdeljena v Gornji Rož, Spodnji Rož in Podjuni so tekmovala med seboj in je pevska kvaliteta od nastopa do nastopa rastla. Veliko pobudo k novemu ustvarjanju je dala Slovenija, ki je od časa do časa vabila posamezne in združene zборе na gostovanje po vseh njenih večjih krajih. Rožane in Gorjance je vzela v zakup Kranjska, Podjuno bližnja Mežiška dolina in Štajerska. Najmogočnejša pevska skupina je gostovala v letu 1933. v Jugoslaviji, kjer je v petih dneh absolvirala 6 nastopov in sicer Slovenji Gradec, Maribor, Celje, Trbovlje, Ljubljano in Jesenice.

Ta doba je bila najaktivnejša v vsem našem pevskem pokretu. Zbori so se rodili, rastle in se z vso vnemo usposabljali. Pripravljali so se za nastope doma in po teh za gostovanja in turneje. Rezultati so bili nadvse razveseljivi. Brezmejnemu idealizmu takratnih poklicnih in nepoklicnih pevovodij in aktivnih aktivistov, ki je bil od strani merodajnih faktorjev le prerad prezrt in zlorabljen, se je posrečilo dvigniti naše pevstvo na dokaj visoko kulturno stopnjo, na katero smo še danes lahko ponosni. Celo Podjuna, ki je bila po mnenju „nekaterih“ pri SKSZ „nepevska“ in „neinicijativna“ sploh, se je zbudila in močno razgibala: K že obstoječim štirim prosvetno-pevskim zborom se je pridružilo 15 novih in mladih in je število naraslo na 14 moških, 4 mešanih in 1 mladinski zbor s skupno preko 200 pevcev.

Priredila je sedem večjih pri-

reditvev, deloma na pobudo Prosvetne zveze deloma samostojno. Absolvirala je več gostovanj in turnej po Jugoslaviji.

Niž manj kot Podjuna sta bili agilni okrožji Gornji Rož in Spodnji Rož z Gurami. Pesem, ki je pri njih že sploh doma, so gojili z vso ljubeznijo. Njihovi nastopi vsepovsod so bili vedno navdušeno pozdravljeni. Predvsem Brnca, ki je bila po svojem snemanju na plošče že zelo popularizirana, po svojih svežih glasovih priljubljena in po Prosvetni zvezi vedno forsirana, je beležila vsepovsod lepe uspehe.

Kar pa je pevcem lastno — ni ostalo: v njih tiči lokalni patriotizem, ljubosumje, včasih tudi prepuhel ponos in domišljavost. Baš tu je prejšnja Prosvetna zveza, kar se pevcev tiče, največ grešila. Ne ve se, da li je bila na zboljšanju medsebojnih odnosov pevcev enega pevskega okrožja do drugega in tretjega desinteresirana, ali pa nepravilnih, destruktivnih odnosov ni videla oziroma videti ni hotela. Posamezni pevci enega kakor drugega okrožja, ki so to razliko čutili, so čutili vedno potrebo, da bi to razmerje zboljšali. Čutili so, da niso vsi enakopravni in zaradi te razlike celota ni mogla biti tako močna in edina, kot bi bila morala biti in bi lahko bila. Kljub temu pa je pevska kultura po vsej Slovenski Koroški vidno napredovala.

Uspehi v vseh predelih Slovenske Koroške so boleli naše nasprotnike. Ščiteni in forsirani od avstrijskih oblasti so hoteli za vsako ceno naše delovanje zaježiti. Takratni Heimatbund je vsepovsod postavil svoje krajevne celice, ki naj bi začele z istim delom kot mi. Ustanavljali so svoje pevske krožke (Sängerrunden), vabili naše pevce k sodelovanju, svojim sodelovnikom nudili denarne podpore; podjetniki iz njihovega tabora so odklanjali delavce zaradi njihovega sodelovanja v slovenskih pevskih zborih (Katz &

Klump - Kropivnik na Brnci). Prirejali so veselice z vsemi mogočimi vabami, da bi si pridobili čim več sodelavcev. Uspehov preveč niso beležili, odpadle so le suhe veje z zdravega debla. Posluževali so se tudi nasilja, grozili z napadi in aerjansko napadali. Nikdar ne bomo pozabili našega pevca tov. Miheja Habicha, ki je bil prva smrtna žrtev fašističnega nasilja nad slovenskimi kulturniki, kateri je sledilo pozneje na stotine samo koroških, da ne govorimo o bratih onstran meje. Navedeni primeri naših pevcev nikakor niso napravili malodušnih, le še bolj žilavo so se oprijeli dela, ramo ob rami.

13. marec 1938 pa je zasekal v našo pevsko prosveto močno rano, ki še danes krvavi. Velikopotezne oblube mogočnih oblastnikov kljukastega križa so se razblinile kot jutranja megla. V avgustu 1938 je bila naša zadnja večja prireditev z masovnim pevskim nastopom ter združenimi tamburaškimi zbori v Globasnici. Sledila je samo še manjša centralna prireditev na praznik sv. Štefana v Celovcu. To pot je izpel svoje poslednje akorde tudi tako skrbno negovani centralni zbor, obstoječ iz pevcev iz vseh slovenskih pevskih zborov na Koroškem. Naša pesem je zamrla, tambura utihnila. Namesto nje je nastopil jok in stok. Vrste naših najboljših prosvetašev, pevcev in nepevcev so romale, če že niso bile v vojaški suknji, v razna taborišča. Marsikateri od naših tovarišev je smelo s pesmijo o domovini na ustih izdihnil; v domovini pa je bila vsepovsod nabita parola: „Kärntner sprich deutsch“. Še slovensko besedo so težko slišali, kaj šele pesem. Popolnoma naša pesem v tem hudem, težkem času ni zamrla. Naši izseljenci si je niso dali odvzeti! Odvzeli so jim vse, oropali so jih premoženja, domače grude, ali pesmi se niso odrekli! Ta jih je vezala z izgubljeno domovino, jih krepila in podžigala k vztrajnosti, da-

jala vero v bodočnost in zmago pravice nad krivico, v zopetno vrnitev na rodna tla domača. In vrnili so se s pesmijo v srcu na svoje domove, od koder se je prej marsikateri izmed njih poslovil s pesmijo: Oj hišica očetova, Bog živi te, zdaj se ločiti morava! Al tega nihče ne pove, al če te kedaj bom videl še!“ Premnogi od teh je več ni videl. —

Kaj je pomenila pesem tovarišem pripornikom v koncentracijskih taboriščih!? Do smrti trpinčeni, ponižani in razžaljeni vsak dan znova od SS-ovskih hlapcev, trudni življenja in razmer, z razbičanimi dušami in obolelih teles so še vedno gojili željo po svoji pesmi, da bi se poje vsaj za onih par kratkih prostih minut, ki so jim bile po težkem dnevnem delu dodeljene, povezali z domovino. Vsi, ki so tam gojili pesem, so jo gojili z vso veliko ljubeznijo do domovine, katera se začuti šeje v tujini in predvsem še takrat, kadar ti je odvzeta svoboda in ne veš, če boš še jutra doživel. Pesem je predočila vsem vse: naše planine, tihe večere, lipove gaje; povabila dekle v lepo noč — (ljubica moja pojdi z menoj) ter pozdrav vasovalca lepemu zlatemu jutru — vse kot je bilo nekdaj v domovini. Šla je v ponarejeni nemški predstavi v cenzuro lagerskega vodje, v našem pravem tekstu pa se je vzdignila in zabučala više o Jadranskem morju, povzpela k orlom rojenim na skali, daleč tam v Bosni in Hercegovini, koder so se borili za svoje osvobojenje proti „vragom prokletim“. Pozivala je „trubača“ z Drine in spet nas zvabila domov „Hiša očina, ljuba mamica, da bi najdov še enkrat oba“ in še in še! Poljake je spajala mogočna narodna pesem v „koralih“ z njihovimi daljnimi ravninami in planjavami; z njihovo bajno folkloro in z narodnimi običaji v njihovi domovini. Ravno tako je Čehe razgibala narodna in rodoljubna pesem.

S pesmijo so naši slovanski narodi med vsemi ostalimi v velikem ob-

čestvu pripornikov vseh evropskih narodov v bivšem dachavskem taborišču pokazali najvišjo pevsko-kulturno stopnjo. Nemci, ki so imeli pevski zbor in godbo že od prej in je bil sestavljen iz pripornikov nemške, deloma poljske in deloma češke narodnosti, so imeli na svojem repertoarju poleg svojih še nekaj italijanskih pesmi, se niso mogli dvigniti nad že doseženi nivo. Ostali trije, ki so bili k stvarnemu kulturnemu izživiljanju pripuščeni šele v času, ko se je uničevalni kurs v taborišču zaradi pomanjkanja ljudi v nemški vojni industriji na frontah omilil in se je začela štednja na delovnih močeh, so postavili temelje, iz katerih se je dvigala čedalje lepša stavba. Naš slovenski zbor, ob prvem javnem nastopu obstoječi iz enajstotice, je ob zaključku te pevske dobe dosegal število preko sedemdeset pevcev. Rastel je od nastopa do nastopa. Kdo jih je združil? Sila pesmi jih je združila! V kakšnih okoliščinah in pod kakšnimi pogoji se je to vršilo ni moči povedati. Ve to le oni, ki je vse to sodoživljal. V začrnelih delavnicah ladijskih vrvi, zrak prepojen s katranom, ali v smrdljivih dnevnih delavnicah smo se ob kratkih nočnih urah zbirali, vadili našo silno slovensko pesem, ki je potem ob nastopu navdušila slehernega poznavalca petja in glasbe, bodisi naše ali druge narodnosti. Gojili smo našo pesem z največjo ljubeznijo in z isto ljubeznijo smo jo posredovali drugim. Pri vsem tem pa smo par trenutkov pozabili sivo vsakdanjost, v kateri smo bili prisiljeni prebivati in smo se začutili v sredini naših dragih, naše dežele, naše domovine, katero je sleherni naš človek tako močno ljubil. Marsikomu je ob zvokih domače pesmi prikapljala dolgo zadržana in zatajevana solza iz oči po izsušenih licih in ni se sramoval. Marsikdo se je ob tem znebil tako pogosto nastopajoče malodušnosti in obupanosti, se nabral novih sil in se uravnovesil. To je bil tudi namen

pevcev: s pesmijo po moči vzdržati naše sotrpine na čim večji moralni višini, na drugi strani pa, ker je bila prilika za to dana, pokazati ostalim narodom našo visoko kulturno stopnjo. To smo tudi uspeli.

Ko pa se je začelo v našem taborišču masovno uničevanje za epidemijami in lakoto, je tudi naša pesem utihnila. Vedeli smo, da je nastopil veliki petek. Dolg je bil in strašen! Vrste najboljših naših mož je požrl! Slava njihovemu spominu! Strašne so bile zadnje ure tega velikega petka! Kupi mrtvih trupel so se večali iz dneva v dan, v teh kupih sloga in mir pripadnikov vseh evropskih narodov, brez medsebojnega sovraštva. — Za krematorijem je pela svojo pesem puška in brzostrelka noč in dan, rablji so svoje vrvi nategovali neprestano znova, kot da bi bili hoteli v sebi ubiti vzbujajoči se strah pred koncem in njegovimi posledicami za milijone žrtev, ki so jih povzročili. Toda le zaman!

Pesem svobode je nastopila prej, kot so si oni mislili. Prihajali so njeni znanilci k nam že precej časa pred koncem. In ta nova pesem, pesem borbe našega naroda za svojo osvoboditev izpod rabljev kljukastega križa, nas je navdušila, da smo se je z vsem srcem oklenili. Porodila se je že v srcih borcev samih. Prepevali so jo v mraku gozda ob tabornem ognju in z njo pozivali na juriš! Vzklikali hitečim brigadam, klicali: „Hej tovariši, pod orožje vsi, tujec mora iz naše zemlje“, spet tolažili blede obraze na oknu: „tvoj fant gotovo vrne se, ko zvezda utrne se“. S pesmijo so šli v boj, s pesmijo na ustih umirali vsi za „svobodo zlato“. Pesem v borbi in svobodi, prepojena s krvjo, je zmogala, narod je iz okov vstal znova. Pesem o borbi pa je vzel v svojo last kot drugo narodno pesem. Z njo smo po porazu velikonemškega rajha preplavili naše taborišče, gostovali z njo pri Rusih, se z njo poslovili od ameriškega komandanta taborišča in prepevajoč jo se

vrnili iz tega pekla v svobodo, v domovino.

Po končani drugi svetovni vojni smo spet stali na ruševinah, nastalih po sistematičnem pustošenju kljukastega križa po naši Slovenski Koroški. Nastale so povsem nove razmere. Stali smo pred težko nalogo, spet obnoviti našo prosveto, predvsem petje, tamburanje in odre; iz ostalih drobcev sestaviti novo zgradbo, jo čvrstiti in razširjati, da bi dosegla prejšnje in še močnejše pozicije. Naloga ni bila lahka. Pevci, trudni od naporov vojne, razbiti vsled različnega svetovnonazornega gledanja, zavajani po ljudeh, katerim je bila enotnost slovenskih pevskih vrst — in Slovencev sploh — močno v napoto, se niso in niso znašli v celoti na enotnem skupnem odru, ampak v pre mnogih slučajih igrali separatiste. Prej močni pevski zbori, predvsem v Podjunii, so vsled razkrojevalne politike nekaterih ozkosrčnežev prenehali biti prosvetni zbori, bili so samo še cerkveni, ali pa so ostali le še pevci v lasno zabavo. Naše močne predvojne vrste povceev in tamburašev, ki so poleg pevcev dosegle prvo lepo število, so bile zelo rezredčene že iz navedenih vzrokov, predvsem pa že po izgubah v vojni. Več naših odličnih pevovodij je ostalo na bojiščih, pre mnogi pevec je izpel tam svojo zadnjo pesem. Vse povsod so nastale vrzeli, ki jih je bilo treba izpolniti.

In pričeli smo zbirati pevovodje, pevce in tamburaše, slednjim je bilo uničenih polovico inštrumentov, kot sploh vsem SPD arhivi in knjižnice. Posrežilo se je vzpostaviti več tamburaških zborov in jih opremiti s preostalimi instrumenti, da so do danes imeli že precejšnje število nastopov.

Prva večja pevska akcija po zmagi nad fašizmom je bila izseljeniška proslava v aprilu 1946, kjer je SPZ postavila na oder močno iz drobcev sestavljeno čez 120 pevcev broječo

zborovno celoto, ki je prvič po vojni v sklopu Zveze slovenskih izseljencev izvajala novi pevski program v kino-dvorani v št. Rupertu pri Celovcu. S to prireditvijo smo javnosti pokazali, da slovenski pevci na Koroškem še niso izumrli, da nas še niso iztrebili, čeprav so to imeli v svojem načrtu. Šli smo dalje. Stari zborovi sestavi so se začeli izpopolnjevati. Nastopi posameznih zborov tu in tam po naši Slovenski Koroški, pri prosvetnih prireditvah so jasno pričali o zopetni aktivnosti skoro vseh prej obstoječih zborov, razen podjunskih. Celo brez pevovodij; le ti so bili navezani na zborovodje sosednih zborov in kljub tem težavam niso obupali.

Druga velika manifestacija je bila prva pevska turneja združenih pevskih zborov Slovenske Koroške na povabilo Enotnih sindikatov Slovenije po LR Sloveniji in Hrvatski. Na tej turneji je zbor absolviral 16 več ali manj posreženih nastopov.

Ponovitev programa, ki se je izvajal na turneji, je bila dne 14. junija 1947 - in to prvič v zgodovini - v celovškem gledališču. Kritiko o izvajanju celotnega programa so prinesli vsi celovški časopisi in je bila zadovoljiva.

Za 40. letnico svojega obstoja je Slovenska prosvetna zveza v Celovcu sklenila uresničiti že davno zamišljeno medzborovsko tekmovanje vseh slovenskih pevskih zborov in ga tudi izvedla. Tekmovanja se je udeležilo 16 naših zborov, ki so si stali nasproti v posameznih nastopih, za uvod in zaključek pa v skupnem nastopu. Dobro je, da se razlike med posameznimi zbori od časa do časa pokažejo, ker to je najboljši kaži pot vsem slabejšim oziroma šibkejšim zborom k še bolj vztrajnemu delu in izpopolnjevanju. Ob tej priliki smo dobili jasno sliko o kakovosti in tudi številni moči našega pevstva.

Podjetje je bilo zelo riskantno, že iz ozira na pevcu prirojeno ljubosumnost, vendar pa so šli vsi precej

ravnodušno preko tega, da so bili in bodo šibkejši in močnejši zbori.

Naslednja večja prireditev, ki je bila povezana s pesmijo, je bila 13. februarja 1949 proslava stoletnice smrti našega velikega pesnika Franceta Prešerna, tudi v celovškem gledališču. Nastopili so skupni moški in mešani zbori, po večini s pesnikovi harmoniziranimi deli. To pot je zbor še bolj jasno pokazal svojo zrelostno stopnjo in visoko disciplino predvsem z dejstvom, da je kljub zamenjavi zborovodje združenih zborov prav disciplinirano in ubrano odpel svoj program, v splošno zadovoljstvo poslušalcev, kar je vedno za nastop najboljša ocena.

Ne smemo pa prezreti še nekega našega udejstvovanja, in sicer naših radiooddaj. V času zopetnega organiziranja in vzpostavljanja naših zborov se je začela za nje zanimati slovenska sekcija angleške radiooddaje. Tedanje vodstvo SPZ je sklenilo z njo dogovor, na podlagi katerega je prevzelo gotovo število mesečnih oddaj. Zaradi žaljivega nastopanja strani merodajnih činitelev okrog slovenskih oddaj in zaradi nedržanja dogovora je morala SPZ svoje oddaje ukiniti. Sodelovanje je bilo nemogoče, ker čast edine predstavnice slovenske prosvete na Koroškem ni mogla dopustiti, da bi ji nekonstruktivni plačanci v tuji službi samovoljno in namenoma metali polena pod noge, določali in frizirali programe, zasenčevali mikrofon ob izvajanju borbenih partizanskih pesmi itd.

Niti agitacije niti intrige niso uspele, da bi pridobili za sodelovanje poedine naše zборе.

Imela pa je tudi ta doba za naše pevce velik pozitiv. Zbori, določeni ali pripravljeni za nastop pred mikrofonom, so se intenzivno vežbali in usposabljali. Disciplina je rasla vidno, ker je tudi dejansko morala vladati, nastalo je naravnost tekmovanje, kdo bo pred mikrofonom zrelejši in bolj dostojno odpel svoj pro-

gram. In reči moramo, da smo imeli par prav lepih in posrečenih oddaj. Škoda le, da je prišlo, ne po naši krivdi, do tako zgodnjega konca.

Poleg naštetih večjih prireditev je bilo še polno manjših nastopov in gostovanj ob vseh mogočih prilikah.

Skozi vso to dobo smo bolehalo na pomanjkanju kadrov sposobnih, požrtvovalnih pevovodij. Stari kader, ki je bil vzgojen pred vojno, je razredčen. Poklicnih organistov je postalo malo in še ti se iz že omenjenih vzrokov prosveti ali ne smejo ali nočejo staviti na razpolago. Dokaj krajev imamo, kjer pevovodij ni, pevci in tamburaši pa bi bili.

Pred leti je že hotela SPZ iz lastnih virov in lastnimi močmi organizirati tako nujno potrebno šolanje novega mlajšega kadra zborovodij in dati naši prosveti novih svežih sil na razpolago. Načrt je bil že zgrajen; vendar do izvedbe tega zaradi obstoječih razmer na Slovenskem Koroškem na eni, zaradi nezainteresiranosti ljudi, ki bi bili morali šolanje prevzeti, na drugi strani, ni prišlo. Zato je ostalo stanje neizpremenjeno vse dotlej, da naših tovarišev ni povabila na tečaj Ljudska prosveta Slovenije v Ljubljani, ki ga je priredila posebno za nje letos v februarju in marcu. Udeležilo se ga je 12 tovarišev. Vodili so ta tečaj samo znani in priznani pevski strokovnjaki, kakor Groebning, naš ožji rojak Luka Kramolc, Fr. Marolt in še drugi; uspeh je bil razveseljav, samo čakamo, da bodo ti absolventje tečaja v celoti stopili v akcijo — letos po zimi. To je bežen pregled našega pevskega gibanja na Slovenskem Koroškem pred vojno in po njej, do danes. Spali nismo. Marsikdo to naše delo podcenjuje. Tudi mi ne govorimo o kdo ve kakšnih visokih podvigih; ali delalo se je! Nihče od njih, ki gledajo to naše delo iz „žabje perspektive“ in ki stojijo ob strani, mesto da bi pozitivno pri delu pomagali, a se ne zavedajo niti ne vprašajo, pod kakšnimi pogoji in v kakšnih okoli-

ščinah se je to delo vršilo, kakšne žrtve doprinašajo naši pevci že samo z udeleževanjem pevskih vaj! - Le oni, ki hodijo ob lepem ali slabem vremenu bodisi iz Srednjega ali katerega koli kota in šajde v Sele k pevski vaji in ali že kjer koli drugod po razsežni naši dolini, zanjo prece-niti te žrtve. Nihče ne more izmeriti dolžine onih poti, katere imajo na-ši pevci že za seboj, bodisi v Rožu, na Gurah ali Podjuni. Mi smo de-lovno ljudstvo, ki gara od zore do mraka in še v noč, in še in še najde-mo časa za še tako dolgo pot na me-sto, kjer se vrši pevska vaja, kjer se goji pevska kultura. Vse naše delo je povezano s pesmijo; pesem ope-va delo in posel, ki ga opravljamo. Preprost narod smo, zato pojemo to našo pesem tudi najrajši prepro-sto in čim preprosteje jo pojemo, „tem lepše zveni“, tem privabnej-ša je, da zadiši po zemlji.

Zato je pesem še bolj naša. Sveta dolžnost vseh poklicnih in nepoklic-nih pevovodij, vseh aktivnih pevcev in ljubiteljev naše lepe slovenske pe-smi je in bo, jo ohraniti, jo čuvati, jo gojiti še z večjo ljubeznijo kot do-slej, da bo dosegel naš pevski pokret še večji razmah. Vsepovsod, koder so že naši slovenski pevski in tambura-ški zbori kdaj koli obstojali ali ne ob-stojali, se morajo pojaviti novi, še silnejši! Nikomur naj ta naloga ne bo pretežka in nobena pot predolga, ker to smo narodu, iz katerega izha-jamo in nam je to lepo pesem dal, dati dolžni! Pionirji petja naj se spet javljajo; SPZ bo strmela za tem, da jih bo usposobila za dobre pevce in pevovodje. Treba je k temu le do-

bre volje, mnogo idealizma in po-žrtvovalnosti.

Ponosno prenesimo našo pesem iz poskušne sobe ven, na odre, pod lipo, na vas. Ne ustrašimo se gro-ženj s strani sovražnikov našega materinskega jezika in vsega, kar diši po slovenski kulturi in je iz nas. S tem najbolj pokažemo, da smo kulturni narod in na dokaj višji sto-pnji od njihove; kajti če bodo oni hoteli doseči nivo kulturnega naro-da, bodo morali črtati svoj program, po katerem so nas že in nas še mi-slijo pobijati zaradi naše jezikovne pripadnosti, zaradi jezika, v kate-rem pojemo našo pesem. Dosti jim naj bo že žrtev, ki so jih povzročali od Habicha preko vse dobe Hitlerje-ve krvovlade križem vse Sloven-ske Koroške, doma, po bojiščih, ka-kor po raznih taboriščih!

Naša pesem naj živi in še bolj za-živi! Pesem, ki jo je tako ljubil in gojil naš nepozabni Vinko Poljanec, naš vrli zborovodja Hanzi Kropivnik in njegove pevec Golob (Peč) z Brn-ce in še toliko naših vrlih zvestih to-varišev — pevcev, ki so z nami ra-mo ob rami prepevali in jih več ni! Ta pesem naj se spet oglasi na va-si, pri delu in počitku, v rosnem ju-tru in tihem večeru, kot se je gla-sila pri rodovih in rodovih pred na-mi! In če bodo vsi ostali narodi in predvsem najbližnji sosedni narod gojili in ljubili svojo pesem v toliki meri kot jo mi sedaj, bodo tudi oni kot mi lahko kedaj zapeli pesem:

„Žive naj vsi narodi, ki
hrepene dočakat dan,
da koder sonce hodi, prepir
iz sveta bo pregnan“.

TEPTANI ZEMLJI

Temno zelene sence, sončne trate,
kot bele lise so domovi tihi,
na holmih njive — žametne zaplate . . .
Planine so okameneli vzdih
zemlje, ki k soncu je hlepela;
so sinja jezera neba utrinki!
Bežeča nit položna cesta
vozlja samoto in utripe mesta;
v neznano tiplje, kjer daljine vzvod
poveža kot srebrna se perot . . .

Granitni stol je v brazdah Gospe Svete vzklik,
kot žebelj je v srce zemlje pribil
pravico našo do Koroške,
koroški svobodnjak si sam usodo je koval!
Stoletja so nagnila se čez nas
in svet se je večkrat razklal.
A nemška grabežljiva dlan
kot groba je pokrov prekrila Korotan.

Ko včeraj v polnoč je gorja vzplamtel požar,
ste z nami vi s pestjo in s srcem bili plat zvona,
za svet nov prinesli sebe v žgalni dar,
a spet pa vam kot črni slap — prši tema . . .

Koroška, danes ne žaluj!
Sedanjest naša je po vsej zemeljski obli vzvalovala.
Kot talna voda dre, kot zrak pronica:
je pest, je mir, ljubezen, delo in pravica.
Iz strte školjke svojega trpljenja,
kot biser v soju zvezd škrlatnih boš kanila,
v pojočo strugo — novega življenja . . .

G e m a H a f n e r

PARTIZANSKI IZLET V SELE

KAREL PRUŠNIK - GAŠPAR

Sele so velika slovenska vas pod Karavankami. Niti ne moreš točno reči, da je to vas, kot si po navadi človek zamisli vas, saj resnična vas „Pri cerkvi“ ima le par hiš. Kljub temu pa so Sele tako velike in obsežne, da jih dober pešec od Šajde preko „cerkve“ in Srednjega Kota čez raven pa preko „Zgornjega Kota“, ki mu domači pravijo „Zvrhnji Kot“ do Ljubeljske meje prekorači komaj v treh urah in pol. Pri tem pa bi jo moral pošteno mahnuti. V hribovitih krajih in v strminah selskih grabnov so redko posejane kmetije. Ne vem, če je tu beseda „delavni“ kmet na mestu; tukaj kmet namreč „gara“ v pravem pomenu besede. Selski kmet vodi težko, žilavo borbo z naravo in zemljo za svoj trdi črni vsakdanji kruh. V znožju grap kot Srednjega in Zvrhnjega kota so majhne kajžice drvarjev in priložnostnih delavcev, prav tako tudi v visoki dolinici med cerkvijo in Šajdo, od Prklna tja proti gori pod skalnato Košuto. Vsepopovsod živijo ljudje navidezno sloke postave in temnih ostrih obrazov. Če pa Selane opazuješ od blizu, opaziš silno mišičevje, ki je oklenelo pri sekiri in žagi, pri kosi in plugu, pa tudi pri capinu za furovskim vozom. Ni pa vsa zemlja v rokah delovnega kmeta. Velika polipa tudi v Selah pijeta kri slovenskemu človeku. Maresch-Wittgenstein in Voit, ki jih Selani osebno ne poznaj, imata tisoče hektarov najlepših gozdov, katerih zaklade dvigata kot brezvestna in neusmiljena izkoriščevalca s pomočjo slovenskega delavca — selskega holcerja. Iz selskih hribov in grabnov gre vsako leto na tisoče in tisoče kubičnih metrov lesa, ki od njih delovni človek nima nobene koristi.

Od vse te ogromne količine lesa nimajo selski drvar, kajžar in kmet nič drugega, kot znoj in žuljeve roke. Ves ogromni izkupiček gre v žep tujcu, da lahko živi s svojo družino in svojimi višjimi uradniki, forstmajstri in forstdirektorji bogato in brezskrbno življenje. V Selah pa niso samo Slovenci! V to čisto slovensko vas so posedli tudi nekaj nemških žandarskih in financerskih družin, pa tu in tam kakega foršnarja - gozdarja, kot čuvarja za gozdne zaklade kapitalistov Voita in Wittgensteina. Slovenski človek ne pride do lahkega zaslužka, ugodne službe so samo za tujce. Kako pa tujec spoštuje domačina, se jasno vidi iz primera iz zadnje vojne, ko je neki Mareschev gozdar ustrelil domačina — drvarja, ki se je uprl s puško v rokah Hitlerju ter se zahteval pod zaščito domačih gozdov.

Vse to ve in vidi selski delavec in kmet ter občuti na lastni koži krivico, ki se mu godi kot Slovincu in delovnemu človeku od strani gospodskega tujca, zatiralca in izkoriščevalca. Zato tudi ni slučaj, da so se v Selah že leta 1939 uprli proti Hitlerju in šli raje v matično državo Jugoslavijo kot v nemško vojsko. Ko pa je leta 1941 tudi Jugoslavijo okupiral s svojo fašistično vojsko Nemeč, so prišli nazaj v selske gozdove in se kmalu organizirali v prve partizanske edinice. Z orožjem v roki so preganjali tujca v fašistični uniformi in civilu, ker Mareschovi foršnarji kot poznavalci terena niso bili nič manj nevarni kakor uniformirani fašistični roparji.

Šestega junija t. l. je bil partizanski izlet v Sele. Položaj za Slovence se kljub njihovi borbi prav nič ni spremenil. To smo videli tu-

di v Selah: isto zatiranje, isto izkoriščanje, isti tujci, samo druge uniforme nosijo. Naš človek se pa znoji in radi žuljev komaj da lahko stisne roko v pest.

Obiskali smo na tem izletu bivši center Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte slovenskega naroda za Koroško. Visoko v hribih med Srednjim in Zvrhnjim Kotom smo videli razpadene lično izdelane lesene kožice, kjer so prebivali člani Pokrajinskega odbora OF s svojo zaščito. Od tukaj so šli direktive, nasveti in predlogi, vojaš-

ke in politične okrožnice in proglašeni preko kurirjev in relejnih postaj pod najtežjimi okolnostmi na centre okrajnih odborov. Velikovški okrajni odbor OF je bil tiste čase pod Ojstro nad št. Lipšem, celovski nad Hmelšami na Macnu, beljaški okrajni odbor pa je delal pod najtežjimi pogoji zadnjo partizansko zimo nad Ločami.

Tehnike, male in primitivne tiskarne so po navodilih POOF-a tiskale letake in brošurice, pa celo knjige. Pokrajinska tehnika, ki jo je nad Mačami v Rožni dolini vodil parti-

zan tovariš Baruh, je n. pr. izdala obširno „Zgodovino Vsezvezne Komunistične partije (bolševikov)“ in sicer kot ciklustil na primitivnem ročnem aparatu.

Pod golimi skalami mrzle in trde Košute smo istočasno obiskali bunker partizanske bolnice, kjer so se zdravili partizani, ranjeni v borbah z nemškimi fašisti na Koroškem.

„Nekoč je potovala desetina kurirjev preko Košute,“ je nam pri-

mo Košuto, „Škrbina je edini prestopni kraj med stenami severne Košute tega predela. Snega je bilo dva metra debelo. Ko smo stali na grebenu, smo ugibali, ali naj se spustimo v omotično snežno strmino. Nekateri so trdili, da gremo v gotovo smrt, ker je nevarnost snežnih plazov. Zmagala pa je zavest dolžnosti. Zavedali smo se, da nosimo pošto za Pokrajinski odbor, ki niso navadna pisma. Zavedali smo se, da je

Foto: Gunnar D. Kulmine

povedoval bivši partizan - domačin in kazal s svojo gorsko palico na str-

usoda slovenskega naroda, ki si želi svobode in ki danes vidi prav v

partizanih in OF svojega rešitelja in osvoboditelja, v naših rokah. Sneg nam je streljal v obraz. Popravili in pritrdili smo torbice in nahrbtnike, obesili puške okoli vratu, da so nam slonele na prsih, potem smo se pogledali, kot bi z očmi vlivali eden drugemu poguma in se premaknili proti severu. Požirala nas je globočina. Ko smo s trudom plavali in se potapljali v globokem snegu, zaslišimo bobneči sunek. Visoko nad nami se je odtrgal snežni plaz. Videti je bilo, kot bi padal proti nam snežni oblak. Polovica se nas je s trudom pririnila k steni. Ostali niso zmogli. Zajel nas je snežno zračni hlap, ki je nam jemal sapo, za par sekund se je storila noč. Strašno bobnenje. Zatisnil sem oči, — je pripovedoval bivši partizan in strmél v Košuto — „spomnil sem se svarilnih besed tovariša „Gremo v gotovo smrt“. Stisnil sem roke, stisnil sem pest in iztisnil iz sebe besede: „Smrt fašizmu — svobodo narodu!“ Oddahnili smo se, ko je končal pripovedovanje, ker ni bilo večje nesreče. Polovico tovarišev je plaz zajel in jih vrgel par sto metrov v globino, vendar so jih ostali še žive izkopali iz snežnega groba ter jih rešili gotove smrti. Samo dve brzostreljki sta ostali v snegu, ki so jih žele spomladi našli vse zarjavele, vendar za silo še uporabne.

Pri Mlečniku, naši dobri partizanski hiši, se je kolona izletnikov partizanskega romanja ustavila. Domači bivši partizani so si razdelili vloge in pripovedovali v krogu tovarišev in tovarišic iz šmihela, št. Vida in Železne Kaple, št. Janža in Celovca še druge partizanske dogodivščine pretekle težke borbe, hkrati pa se jezili na tuje zatiralce. Od bivšega partizana, ki ima v najem težavno posestvo, Maresch terja 500 šilingov več najemnine kot do sedaj. „Še pride čas,“ so mu odgovarjali tovariši, „da bo zemlja pripadala tistemu, ki jo obdeluje“. „Prmojduš da pride“ je prizadeti

tovariš zaključil. „Nismo se borili in krvaveli zato, da bi nam gospoška še nadalje sedela za vratom“. Ko smo v koloni spet korakali naprej proti Hirsu, kjer se je vršil partizanski miting, je na čelu igral bivši partizan harmoniko. Od Hirsu sem pa so se že slišali glasovi trobente. Oba sta zadela isto: harmonikaš in „trobentar“. Obema, čeprav v veliki razdalji, ločila jih je še globoka grapa, je prikipela iz src pesem borbe: „Bratje le k soncu svobodi.“

Kakor med narodnoosvobodilno vojsko, ko so nas partizane povsod prijazno sprejemali, tako nas je tudi danes čakala prijazna četica Selanov pri Hirsu, ko smo s partizansko pesmijo prikorakali na dvorišče in se z močnim stiskanjem rok pozdravili. Nasmeljani, toda resni in trdi obrazi Selanov so nas pozdravili. Pevski zbor je zapel. Strnile so se množice okoli govornikovega mesta. Predsednik občinskega odbora OF je otvoril miting. Še trši in resnejši so postali obrazi delovnih gorskih kmetov in garačev. Stiskali so pesti drvarji, ki visoko v gori sekajo les tuju, ko so sprejemali misli govornika oprtega na mecesnov stember sredi dvorišča. „Čigav je zaklad naših temnih gozdov, ki ga dvigajo slovenski drvarji? Ne Mareschev, ne Voitov, naš je, — so sami zase odgovarjali izkoriščani delavci — trpini. „Ni naša zemlja bila prepojena s krvjo najboljših sinov Slovenske Koroške proti fašizmu zato, da bi danes kmetje, ki živijo visoko v gorah na 2 ha strmine morali oddajati gosposki desetino, kot je to bilo v dobi tlačanstva. Drvar dela deset, dvanajst ur na dan, zaslužek pa odgovarja komaj delu treh ali štirih ur, vse ostalo pa gre v nikoli in vedno polni žep gospode“ . . . V velikem krogu sredi zbrane množice je selski pevski zbor zapel pesem: „Zdaj zaori pesem o svobodi“ . . . ki vliva tudi v hribovskih Selah delovnemu človeku neizmerno zaupanje v lastne sile.

Med koroškimi Slovenci

FRANCE BEVK

Bila je lepa, sončna nedelja v drugi polovici februarja, ko sem prestopil avstrijsko mejo pri Dravogradu, Potoval sem z jugoslovansko delegacijo na I. kongres Osvobodilne fronte za Slovensko Koroško v Celovec. Vesel sem bil tej poti, ker je pomenila neposreden stik s koroško zemljo in njenim ljudstvom. Koroška je bila prav tiste dni, ko se je bližala londonska konferenca, zopet v središču javnega zanimanja. Zame je beseda „zanimanje“ prešibka, da bi mogel izraziti občutke, ki spremljajo vsako moje misel na ta del slovenske zemlje.

Vzporedno z novimi vtisi so se mi prebujali spomini na moja prva srečanja s to deželo in na one dni, ko sem začel spoznavati položaj Slovencev na Koroškem. Komaj sem znal brati, že sem vedel, da je bila Koroška zibeljka slovenstva, da hrani drage spomine iz časa naše samostojnosti in da je bil Celovec do nedavno eno izmed slovenskih kulturnih središč. Kot dijaku mi je prišla v roke knjiga „V koroškem vilajetu“ v nemščini. Spisal jo je bil Fran Grafenauer, slovenski koroški poslanec v dunajskem parlamentu. V nji je orisal kričeče razmere, ki jih je ustvarila ponemčevalna politika na Koroškem. Takrat sem šele za silo znal nemščino, a me je knjiga tako zelo zanimala, da sem se ubijal z njo, dokler je nisem razumel do zadnje besede. „Tužni Istri“, ki sem jo že poznal se je v mojih mislih pridružila „tužna Koroška“.

Poslej moje zanimanje za koroške Slovence ni več pobledele. Ko sem še kot mlad fante obiskal pisatelja Meška pri Mariji na Zilji, je ta obisk v enaki meri veljal tudi koroški zemlji. Še čutim dih tega, poletnega večera, ki je ovijal polja in gozdove.

Na vasi so se s slovenskimi vzkliki igrali otroci, ki so še malo prej v šoli prepevali nemške pesmi . . . V dneh pred plebiscitom sem bil v Podjuni, v Velikovcu, na južni obali Vrbskega jezera. Ta obisk je naredil name najglobji vtis, da me je zaskelilo v srcu že zgolj ob rahli misli, da bi mogli izgubiti te sijajne ljudi in to naravno lepoto. Kot mnogi takrat pa sem tudi jaz lahkih misli jemal plebiscit kot naprej dobljeno igro.

Tisto nedeljo, ko sem v tretje prihajal na Koroško, me je znova zaskelala misel na plebiscit. Nanj me je spomnila svojevrstna, nesmiselna meja, ki nenaravno seka pokrajino in narod. Ena tistih krivičnih meja, kakršnih je tudi po tej vojni nekaj začrtala tuja diplomacija. Pred očmi mi je meja v Istri, na Krasu, v Brdih in pri Gorici.

Doline in pobočja, vasi in poslopja onkraj, vse me je spominjalo, da se vozim po slovenski zemlji. Isti občutek, ki te objame ako prestopiš našo južno in zapadno mejo. Oči so se mi čudile, da niso nikjer ob poti uzrle slovenskega napisa. Pa saj je bilo prav tako pod fašizmom v Slovenskem Primorju. Za tuje oči prepleskano pročelje dežele, za katerim je še vedno dihala slovenska duša. Da sem utegnil prisluhniti govoric ljudem na cesti in pred hišami na vaseh, bi mi ta zapela domača duša in srcu. In obrazi, kakor da jih srečevam kje ob Savi ali ob Soči. Vsi iste krvi od Adrije pa daleč na sever preko Gosposvetskega polja.

Celovec je ležal pod tanko plastjo snega, v hladu nastajajočega večera. Mesto mi je bilo novo, prvič sem stopil na njegove ulice. Tisti posebni, lagodni ritem, ki ga imajo vsa podeželska središča. Kamnitni zmaj na trgu, ki sem ga že stokrat videl na

slikah. Izložbe trgovin, ki delajo videnje blagostanja, dasi ne razkošja, a sem ob pogledu na ljudi dobil vtis neke skromnosti in potišanosti. Cene visoke, kakor jih narekujeja valutna politika in dobiček. Vprašal sem delavca in nameščenca, kako živita. Težko. To je zame merilo. Spomini na narodnostne boje v preteklosti in sedanosti, kakršni te objamejo tudi na ulicah Trsta in Gorice. In isti občutek kot tam, da je mesto zraslo na slovenskih tleh in je njegovo prebivalstvo tujega jezika v svoji večini slovenske krvi.

Kongres Osvobodilne fronte se je ob našem prihodu že končal. Da nas ni na meji zadrževala angleška policija, bi bili ujeli vsaj njegov konec. Naši potni listi so bili brez avstrijskega vizuma, dovoljenje za potovanje je prišlo v zadnjem trenutku telefonično. Avstrijske obmejne oblasti so bile hladno prijazne; počasi, s prirojeno vestnostjo so polnile predpisane obrazce. Videz je bil, kakor da se jih naši pomanjkljivi dokumenti ne tičejo, o naši nadaljnji poti je odločala okupacijska oblast v Labotu. Dolg telefonski razgovor s Celovcem, črkovanje naših imen. Dva avstrijska agenta v civilu sta se medtem v kotu nekaj tiho razgovarjala in na nas pobliskavala z očmi. Ni jima bilo neznano, kakšen je namen naše poti. O našem prihodu je moral biti obveščen tudi Celovec. Po končanem telefonskem razgovoru v angleščini se nam je odprla cesta v deželo . . . Da niso avstrijske oblasti že več dni prej zavlačevale z izdajo dovoljenja, bi bili v Celovcu že prejšnji večer. Delegaciji ne odreči vizuma, a vendar prepričati njeno udeležbo na kongresu. Trdovratno se mi vsiljuje ta misel. Delegati iz vseh slojev ljudstva in z vseh krajev Koroške so našo odsotnost bistro in brez ovinkov tolmačili v tem smislu. Z burnimi vzkliki so izražali ogorčenje nad tem, da je izostala naša pozdravna beseda.

Vsi, ki smo jih srečali tisti večer,

so bili pod globokim vtisom kongresa. Ta je bil ena sama viharna zahteva po priključitvi Slovenske Koroške Jugoslaviji. Vprašanje bodočnosti danes kot včeraj mrzlično vznemirja vsakega rodoljubnega Korošca. Vsi, ki napredno mislijo in slovensko čutijo, so z Osvobodilno fronto, ki jih duhovno povezuje z ostalim delom slovenskega naroda. Zdravim silam koroškega ljudstva kaže Osvobodilna fronta kot enotna politična organizacija, ki je v skladu z duhom časa in s pogledom v bodočnost razširila svoj program, edino pot do uspehov in zmag. Naj ji oblasti še tako trdovratno odrekujejo uradno priznanje, je in ostane živa vez lačnih svobode in pravice. Težnje kakega ljudstva se s policijskimi ukrepi ne dajo zatreti.

V Celovcu je velika stanovanjska stiska. Angleška okupacijska vojska ima zasedeno večjo skupino hiš in vil. Jugoslovanska zastopstva stanujejo ob Vrbskem jezeru. Tam je našla gostoljubno zatočišče tudi naša delegacija. Angleški avtomobili in kamioni, angleški in nemški napisi, razkošni hoteli in vile. Nezamrznjeno, rahlo razgibano jezero, na katerem se v nočeh svetlikajo prameni luči. Nekoč je bila vsa njegova obala last slovenskih vasi. Kriva vrba, Poreče, Vrba — sama zveneča imena. Dvajset in več kilometrov od jezera in ob jezeru smo prevozili vsak večer in vsako jutro, ko smo obiskovali slovenske kraje na sever in na jug od Drave.

Južno od Drave je tako imenovana zaporna cona. Iz nje ali vanjo je mogoče priti le s posebnim dovoljenjem. Ta ukrep je oteževal gibanje slovenskih aktivistov in hotel omejiti jugoslovanski idejni vpliv na sever od reke. Mnog slovenski izobraženec, četudi po rodu Korošec, po več mesecev ni smel prestopiti mostov . . . Dobili smo dvodnevno dovoljenje, da obiščemo partizanske grobove, kakor smo navedli v prošnji.

Srce nas je vleklo na Gosposvetsko polje. Da so me pripeljali tja z zavezanimi očmi, bi spoznal Gospo Sveto in Krnski grad, oba rahlo dvignjena nad ravnino. Skupina drevja ob asfaltirani cesti, po največ stare lipe, je dala slutiti knežnji prestol! Tujec ne bo mogel nikoli doumeti, zakaj nam je Gosposvetsko polje tako drago, ker tega ne more občutiti. Ko-

mote, duša mu kipi od partizanskih spominov. Soteska se je razširila, svet se je odprl kot dlan, pred nami je stal Velikovec.

Ustavili smo se v št Rupertu tik Velikovca. Tam stoji veliko žolsko poslopje Ciril-Methodove družbe. Ob cerkvi je na skupnem grobu številnih koroških borcev partizanski spomenik. Na sivem kamnu bronasta sku-

liko krvi za našo samostojnost je preteklo od takrat, ko je na tisti začrneli kamen sedel zadnji knez slovenske krvi! Danes ne stojimo več pred njim s sklonjeno glavo in s solzavimi vzdihmi kot v preteklosti. Vzbuja nam samozavest, oči nam iščejo stare mejnike.

Velika Ostrovica, to čudovito delo narave in človeških rok, naredi večji vtis v resnici, kot ga more vzbuditi še tako živa podoba. Zidovi gradu se dvigajo vsevprek iz strmine, kakor da niso zidani, ampak so sami bohotno pognali iz bregov . . . Ozke, gozdnate soteske, na levisi Svinška planina, vsa bela na vrhovih, nekam odmaknjena na obzorje. Koroškemu partizanu, s katerim se voziš, oči vonomer uhajajo na njene postrane sa-

pina in napis: „Padlim za svobodo v borbi proti fašizmu“. Ta spomenik bi moral stati na glavnem trgu v Velikovcu. Koroške Slovence je stalo mnogo truda in bojov, da sme stati na tistem mestu. Tistim, ki danes vedrijo in oblačijo v koroški deželi, ni bil po godu celo napis . . . Nehote sem se zamislil v čas med dvema vojnama. Takrat sem se s tesnobo v srcu vpraševal, ali bodo koroški Slovenci vzdržali pred pritiskom s severa. Vzdržali so. Še več. Zgodilo se je, česar njihovi sovražniki nikoli niso pričakovali. Preseljevani, na smrt obsojeni, so začeli vstajati. Izpod navidez mrtvega pepela je švignil plamen. Železna Kapla, Sele in Borovlje so nepozabna imena. Nepozabna so imena mnogih še živih junakov in

njihovih mrtvih tovarišev. Da ni bilo plamena vstaje, bi danes koroškega vprašanja ne bilo več.

Oči so se mi ustavile na vrsti grobov ob zidu, v neposredni bližini. Leseni križi z napisi. SS in Gestapo. Na nekaterih grobovih so ležale nemške čelade. Vsi križi in grobovi okrašeni s skoraj svežimi zelenimi vencami . . . To mi je nemo pripovedovalo mnogo več, kot bi mi mogla povedati najglasnejša beseda.

Iz Velikovca, neprijaznega nemčurskega gnezda, smo se spustili po cestnih vijugah do Drave. Zdržali smo čez leseni most in skozi Doberlo ves v Podjuno. Peco z belo odejo na vrhovih sem zdaj gledal z druge strani kot prejšnji dan v Dravogradu. Razpotegnjena in ponosna je bila priča mnogih partizanskih bojev. Vasi na pobočju so bile kot zasanjane v zadnji uri pred večerom.

V mirnem popoldnevu, ki je od časa do časa menjaval barve, sem užival koroško. Rad imam vsako pokrajino; če se stokrat vozim po nji, se je stotič ne nagledam. Koroška pa ima svojo posebno lepoto. Drugod na slovenski zemlji ne najde primere, morda samo na Gorenjskem. Visoke gore, dokaj strmi bregovi, ravnine s polji, gozdovi in jezera. In tisti hribci z zaostrenimi vrhovi, ki so kot naravne trdnjave. Spokojna, nekam vase zaprta naselja, kakor da so zadržala dih v napetem pričakovanju nečesa. Občutek idiličnega miru, preplašenosti in tihe bolečine.

Peljali smo se v Žitaro ves, da vidimo nov Prosvetni dom. Koroški Slovenci ga razkazujejo z isto radostjo in ponosom kot spomenik padlim borcem pri Velikovcu. Zgradila ga je s prostovoljnim delom vsa koroška mladina. Hiša je že pod streho, a še v surovem stanju, na znotraj še nedograjena. Toda že je mogoče presoditi velikost dvorane in razporeditev drugih prostorov. Ko bo dom izročen javnosti, ne bo samo v ponos Žitari vesi, ampak vsemu koroškemu

ljudstvu. Simbol njegove enotnosti v delu in boju.

Videl sem še več skromnih odrov po vaseh, čez katerih deske je šla „Miklova Zala“ in vžigala srca. Prosvetno življenje na Koroškem je bilo velikega pomena v boju proti germanizaciji. Društvene prireditve in knjižnice niso služile zgolj zabavi, one so hkrati prebujale in krepile narodno zavest. Tega so se nacisti dobro zavedali, zato so slovenskemu kulturnemu življenju na Koroškem spodrezali korenine. Prosvetna društva so bila razpuščena, pevski in tamburaški zbori razgnani, knjižnice požgane in prosvetni domovi zaseženi in izropani. Težko je znova graditi na teh razvalinah, posebno ker obnovo ovirajo oblasti. Kljub temu je večina prosvetnih društev nanovo oživela. Kdo pa bo nadomestil požgane knjižnice? In kdaj? Prosvetne naloge so se v duhu novega časa razširile. Pokazala se je potreba po globlji izobrazbi in po politični vzgoji. Ljudska univerza obiskuje s predavanji slednjo vas na deželi. Praktični tečaji pritegujejo žensko mladino.

Obiskali smo taka gospodinjska tečaja v Globasnici in Rinkolah. Nekoliko zadrege zaradi nenapovedanega obiska, a obilica zanimanja in prisrčnosti. V obeh vaseh je bila družabna prireditev z razgovorom, deklamacijami in petjem. Dva živiljska tečaja smo videli v Hodišah in v Škofičah blizu Vrbskega jezera. Na tečaju v Škofičah smo srečali po večini zelo mlada, komaj odrasla dekleta. Bilo je ganljivo, s kakšnim ponosom in ljubeznijo so nam tečajnice razkazovale svoje izdelke, ki so jih hranile za razstavo ob koncu. Nasprotniki so spoznali pomen teh tečajev, ki so združeni s prosvetno in politično vzgojo. Začeli so jih tudi oni organizirati, slovenskim pa delajo vsakovrstne zapreke. Učiteljice naših tečajev se morajo izkazati z izpitom iz svoje stroke, za njihove pa ni te omejitve. Dvojna mera, ki

se ne uporablja samo v tem primeru in ki je značilna za odnos oblasti do koroških Slovencev.

Bilčovs, Kotmara ves, Borovlje, Kapla ob Dravi, Št. Janž. In vmes vrsta vasi in naselij med polji in gozdovi, kjer sem tu pa tam srečal tudi kak slovenski privatni napis. Vrsta obiskov pri koroških rodoljubih iz vseh slojev, ki jih posamič ne bom imenoval. Ti obiski so veljali koroškemu ljudstvu. Na vaseh so med tistimi, ki so ohranili največ samozavesti in odločnosti, v večini premožnejši gospodarsko neodvisni kmetje. Fašisti vseh barv dobro vedo, da je krepek gospodarski položaj uporen jez proti potujčevanju. Zato so na Koroškem kot na Primorskem načrtno spodrezavali korenine gospodarskemu življenju slovenskega ljudstva.

Živ dokaz za to je še danes položaj slovenskega združništva na Koroškem. Slovenska Zadružna zveza v Celovcu je bila s svojimi dvainštiridesetimi združnimi ustanovami hrbtenica slovenskega ljudskega premoženja. Tega premoženja so se bili v celoti polastili nacisti. Danes pa se morajo koroški Slovenci uporno bojevati za obnovitev zatrtih združenj in za vrnitev združnega premoženja. Oblasti so mnenja, da je bila ukinitvev zadrug po nacistih zakonito dejanje. Poprava storjene krivice bi bila torej protizakonita, dasi to ne velja za neslovenske zadruge. Kadar pade v pogledu zadrug kaka obljuba, je to le pesek, vržen vnanjemu svetu v oči. Najskrbneje so varovane vse tiste odredbe nacistov, ki so bile Slovencem v škodo. Germanizatorji, ki se skrivajo pod prozoren plašč „demokracije“, vedo, da jim je gospodarska odvisnost v preteklih desetletjih vrgla v naročje brez števila slovenskih malih kmetov in delavcev.

V Mostiču med Gospo Sveto in Velikovcem smo bili prvi dan ustavili delavca, ki je odhajal iz tovarne. Na slovensko besedo nas je nekam zav-

zefo pogledal in nam odgovoril slovenski v koroškem narečju. Povebali smo ga v avto, ako ima isto pot. Rad je prisedel. Bil je šibke postave, borno oblečen, bled v lica, z izrazom zadrege in plašnosti v očeh. Pritrdil je, da je Slovenec in da je tam okoli in v bližnjem št. Vidu dosti Slovencev. Toda skoraj ni vedel, da se Brücklu pravi po slovensko Mostič. Moja sopotnika sta ga vprašala po delovnih pogojih v tovarni, ako je zadovoljen. Ni vedel, kaj naj odgovori, nekam neodločno je skomizgnil z rameni. Z nasmehom v očeh, kakor da pritrjuje z vsem srcem, je priznal, da tuja gospoda kuje na njegovih plečih velike dobičke. Beseda je šla še korak dalje, tedaj pa je oнемel in se samo smehljal. Zdelo se mi je, da bi se najrajši znašel peš na cesti. Izstopil je ob samotni hišici, okoli katere je brskalo nekaj kokoši. Ko sem se vozil dalje, sem se trpko zamislil nad tem srečanjem . . .

Vse drugače mi je zaigralo srce, ko sem naslednji večer v mraku stopil v preprosto hišo zavednega delavca. Ta se je po prvi vojni s puško v roki upiral Jugoslaviji in ob plebiscitu glasoval za Avstrijo. V naslednjih letih, ko je nekateri omahnil, je našel pravo pot, z ženo in edinim sinom je odšel v partizane. Sin mu je padel, z ženo je ostal sam v svoji bajti in pri svojem delu. Moža ni bilo doma, a sem ga naslednji dan srečal v Celovcu. Na vedrem spokojnem obrazu in v trdnih besedah se mu je zadržala težka pot preizkušanj in spoznanj dveh desetletij. Iz nje sta v polnem soglasju govorila živa narodna in socialna zavest. „Doslej smo bili naše nasprotnike le z eno pestjo, poslej pa jih bomo z obe ma“, je rekel iz misli na razširjeni program Osvobodilne fronte. Isti topli občutek vere v bodočnost, ki me je objel že prejšnji večer v topli domačnosti njegove kuhinje. Na steni slika maršala Tita, na stenski preprogi uvezen Triglav z rdečo zvez-

do in besede: „Tujega nočemo, svojega ne damo.“ Žena se je z nasmehom spominjala težkih dni partizanstva, odločno ji je pela beseda, ko je govorila o bojih teh in bodočih dni.

Ob ognjišču je slonel zdrav deček kakih desetih let, gledal in poslušal. Izvedel sem, da je iz mnogoštevilne nemške družine, vzeli so ga za pomoč v hiši. Slovenski še ne govori, a vse razume. Povedal mi je svoj lepo zveneči slovenski priimek. Morda se je njegov ded še zavedal, da je Slovenec kot oni delavec, ki smo ga srečali v Mostiču. Pomislil sem na pripovedovanje koroških tovarišev, da ponekod nedorasli otroci na vaseh med seboj radi brbljajo v nemščini. Posledica nacističnih groženj in nasilja nekaterih let, vzgoja hitlerjevskih otroških vrtcev. Koroško mladino so ponemčevali že v šolah stare Avstrije. Tisto, kar so takrat in pozneje imenovali dvojezične šole, je bil samo tem hujši udarec pravici v obraz. Ta sramotna dediščina se vleče prav do današnjih dni. Slovenščina na dvojezičnih šolah je le sredstvo, da se otroci laže in hitreje vpeljejo v nemščino. Velika skupina domačih učiteljev je bila prestavljena v čisto nemške kraje. Nadomestili so jih nacisti. Danes bi lahko prav tako pisali o koroškem vilajetu kot pred tolikimi leti.

Groteskno zvenijo besede koroških oblastnikov, da koroški Slovenci uživajo na vseh poljih tako obširne pravice, kot jih nima nobena druga narodnostna manjšina v Evropi. Tako drzno ni znal lagati niti Mussolini. Koroško ljudstvo si ne utvarja, da jim bodo taki ljudje kdaj delili pravico. Tatovi in razbojniki, ki imajo ukradeno ali naropano blago za svojo lastnino, imajo pač tudi svojo posebno moralo. Rad bi se čudil, da se vse to vrši ne le pred očmi, ampak celo pod pokroviteljstvom zapada, ki se tako širokoustno sklicuje na svojo pravičnost, demokracijo in človečanstvo. Pa se tudi temu več ne čudim.

Italijanski fašisti so pred to vojno živeli v utvari, da je mladina v Slovenskem Primorju njihova. Spoznali so, da jim je kljub njihovi vzgoji ostala sovražna. Ljudstvo je imelo dovolj sil v sebi, da je sproti izločevalo tuji strup... Na to sem pomislil, ko sem stopil na mladinsko konferenco za velikovški okraj. Kakih petdeset mladih fantov in deklet, ki so z ognjem navdušenja sprejemali vsako besedo...

Ko sem zapuščal Koroško, sem celo bogastvo pisanih vtisov odnesel s seboj. Ta bežen obisk ni dovolj, da bi lahko točno orisal razmere v deželi. Nanizal sem le nekaj bežnih podob. Ni vzroka, da bi kdo gledal položaj z črnimi naočniki, a niti s preveč rožnatimi. Zgrešena bi bila primerjava položaja na Koroškem s položajem, kakršen je bil v Slovenskem Primorju. Naše vasi so bile enodušne v svojem hotenju, niso bile pomešane z italijanskim prebivalstvom, nismo imeli ljudi, ki bi slovenski govorili, a italijanski mislili in čutili. Tudi po vaseh na Slovenskem Koroškem je razen v večjih krajih le tu pa tam po nekaj čisto nemških družin. Germanizatorji so jih naselili na slovenskih obubožanih kmetijah. Večje je število nemčurjev s slovenskim jezikom in nemško miselnostjo. Iz teh se ponekod rekrutirajo teroristične tolpe novonacistične organizacije, ki jo dovoljuje oblast. Veliko je tudi število tistih, ki nočejo biti niti krop niti voda in odmaknjeni čakajo na zaključek političnih dogodkov.

Včasih se vsiljuje primerjava s Slovensko Benečijo. Ne bila bi točna ne pravična. Slovenska Benečija nikoli ni doživela narodnega prebujenja. Brez narodne zavesti in izobraženstva je bila do zadnje vojne kot suha veja na našem deblu. Šele osvobodilna borba je pognala sokove v njo, da so vzbrstele prve mladike. Slovenska Koroška pa je doživela narodno prebujenje, ni ji tuja narodna zavest, tu je pognala slovenska kul-

tura visoke vrhove, ima še danes svoje izobraženstvo in obilo borbenega elana. Položaj na Slovenskem Koroškem je čisto posebne vrste, ki zato zahteva posebne taktike in boja.

Boji v koroških razmerah pa niso lahki. Videl in spoznal sem marsikaj, kar me je spominjalo na prva leta fašističnega nasilja pod okriljem ‚demokracije‘ v Slovenskem Primorju. Še bolj se mi je zakoreninilo že dotlej trdno prepričanje, ki je tudi prepričanje vseh koroških Slovencev, da je trajna in pravična rešitev koroškega vprašanja le v priključitvi. Čudno težko mi je bilo ob besedah, ki so se ponavljale pri vsakem obisku:

„Kako bo odločila londonska konferenca? Mi bomo vztrajali, le vi nas ne zapustite.“ Kaj naj bi odgovoril? Kaj naj bi rekel? Da danes kot v preteklosti imperialistične koristi malim narodom brez duše in vesti sekajo nove rane. Da slovenski narod ne bo nikoli pozabil, kje onkraj storjenih krivic so njegove meje. In slednjič — da sta narodna zavest in borbenost koroških Slovencev jeziček na tehtnici njihove lepše usode.

Dotlej pa bo nad to zemljo visela grožnja bodočnosti, kakor je stoletja visela nad Sudeti in nad Pomorjanskem . . . Te poslednje besede niso moje. V preprostejših izrazih mi je to misel povedal neki koroški kmet.

NAŠA BESEDA

OTON ŽUPANČIČ

Bil je med nami mož kot zrno klen in zdrav;
ta, kakor knjige mi, ljudi je brati znal;
tako zatopil se je v tajnopis
človeka našega, da je odtis
njegovih najglobočjih sanj
užgal pekočo stigmo vanj.

Zdaj bral je v sebi: V nas zapisano je Luč!
In rekel je: I nam je dan v bodočnost ključ:
mi smo hranili v duši neskajen
pravice in svobode zlati sen;
nam samim skrit, svetu zastrt
sijal je v burnih časov srd.

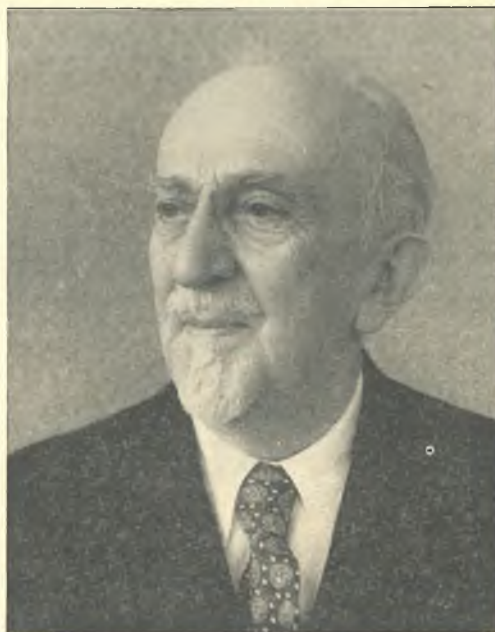
Rod, veš še, da tvoj kralj je z ognjem kronan bil,
in da nihče iz rok mu žezla ni izvil?
In da za vse, kar je razgrnil Bog
ljudem sveta, za polje, goro, log,
za zver in dušo pravda še,
še teče in vsa vroča vre?

In narod, ki že sam je bil izgrešil sled
pradavnih, divnih sanj, ki jih je sanjal ded,
ko vzrl je poveljčani obraz,
pred možem tem spoznal je: To sem jaz!

VLADIMIR NAZOR

„Milijoni ljudi naše dežele so z boleščjo sprejeli vest o smrti Nazorja, kajti z njim je preminil eden največjih pesnikov našega jezika. Naše ljudstvo čuti globoko žalost nad izgubo starega in neuklonljivega borca, toda ponosno je, da je naša dežela rodila takega pesnika, ponosno, da je tak borec utrdil vrste ljudstva v najtežjih dneh njegove zgodovine, kajti Nazorjev lik je nesmrtna in svetla priča slavne poti, ki jo hodijo jugoslovanski narodi.“ (Poročilo Zveze jugoslovanskih pisateljev.)

30. 5. 1876 — 19. 6. 1949

VLADIMIR NAZOR:

BERAČ

I.

Včasih sem ga srečaval na svojih sprehodih. To se je dogajalo edino na poti, ki drži iz Globokega dola v mestece, skoraj vselej pod večer, ob meglenih in deževnih dneh.

Tršat je bil, toda upognjenega hrbta, glavo je povešal in kolena so se mu podrgetavala, noge pa je težko vlekel za seboj, gledal je v tla in roke je držal v žepih. V večerih, polnih megle, je bila videti siva, obrabljen obleka še bolj raztrgana na robovih; kadar pa je deževalo, je obleka na ramah postajala črna in rdečkasti madeži so se pojavili na njej. V tihoti zgodnjega večera sem na lepem obstal na tisti pusti stezi pred kakim ovinkom. Prisluškoval sem vedno glasnejšemu strganju težkih, okornih nog po trdih tleh in kmalu sem zagledal tudi nje, ki sem ga pričakoval.

Stari berač je stopal mimo mene.

Vedno se je držal kraja poti; niti pogledal me ni. Ne vem natanko, ali me je vsaj prvič, ko sva se srečala, premeril s hitrim pogledom. A meni se je zdelo, da me sliši in vidi, ali pa da vsaj čuti, da ga opazujem, ker je vselej nalašč obračal glavo nekoliko v stran in si prizadeval, da bi šel čim prej mimo. Ni bil gluhi. Ko sem mu ob priliki dejal: Dober večer! se mi zdi, da mi je nekaj zamrmral v odzdrav. Njegov obraz - starčevski in poraščen z zanemarjeno brado - je bil brez vsakega izraza, obraz človeka, ki je do konca ubit ali pa morda slaboumen. Ko je bil že mimo, sem včasih obstal in gledal, kako odhaja. Niti tedaj se ni ozrl, dasi ni nič bolj vznemirujoče — ali vsaj radovednost vzbujajoče — kakor če tik za svojim hrbtom ne slišiš več stopinj človeka, ki te je srečal na samotnem kraju.

Nekajkrat sem nalašč vzela s se-

boj nekaj denarja in ga počegnil iz žepa, kakor hitro sem zagledal berača. Vendar mu ga nisem nikoli dal.

Vselej, kadar dajem siromaku denar, me je nekam sram. Tudi takrat me je sram, ko ga polagam na dlan revežu, ki prosi. Drobtinico mu dajem, ki je meni odveč, njemu pa v majhno korist, s tem ponižujem v ubožcu človeško dostojanstvo. Njegova gmotna beda ne bo zaradi tega milodara nič manjša, zdi se mi pa, da tako povečujem njegovo moralno ubožstvo. Mesto da bi ga skrivaj prijel za roko in ga odpeljal na svoj dom, mu umil noge, ga nasitil, mu potolažil dušo in ga ne odpustil vse dotlej, dokler ne bi zopet zbudil človeka v njem, mu dam — zvečine vpricho drugih ljudi — malenkost, ki zame ni skoraj nobena žrtev, zanj pa prav malenkosten dobiček. Pustim ga, da berači še naprej, porivam ga še niže, ko mu vržem tiste nesrečne krajcarje, dasi bi moral storiti nekaj docela drugega. V svoj dom sprejemam in za mizo posajam znanca, ki ga ne spoštujem; posteljlo pogrinjam sorodniku, ki ga celo sovražim; gostim poklicane in nepoklicane, včasih celo take ljudi, ki se jih samo bojim; tistemu revežu pa molče dam krajcar ali košček kruha in ga niti pošteno ne pogledam v obraz. Kadar koli stisnem beraču milodar v roko, se bojim, da bo skočil vame in me razžaljen napadel. Ali mu daš vse, kar bi mu človek moral dati, ali pa ga pustiš v miru. Tisto, kar mu dajemo, more sprejeti brez ponižanja samo od človeka, ki je v enaki stiski kakor on. Pa nimaš volje, da bi mu rekel besedo. Navadno mu vržeš najvsakdanjejšo besedo, prav kakor mu mečeš v roke najdrobnejši denar. Da! Delitev drobnih milodarov na vratih in po poteh je sramota za tistega, ki daje, kakor tudi za tistega, ki sprejema.

Zdelo se mi je, da je prav ta starac eden tistih ubožcev, ki bi lahko

planili kakor bi planil jaz, če bi me kdo ustavil sredi poti zato, da mi stisne v roko droben milodarček. Mogoče me noče nalašč pogledati, ker ne mara, da bi ga razžalil, ko se utrujen od hoje vrača v mraku v svoje hladno in nečisto prenočišče.

Vso jesen sem ga pogostokrat videval, vedno ob isti uri, na istem kraju in na istem ovinku, pa mu nikoli nisem nič dal in nič rekel, zdelo se mi je celo, da mu ni prav, ker me srečuje. Kadar me je srečeval in se izgubljal v mraku ali v megli, je mrmral nekaj skozi zobe, a meni vsaj se je zdelo, da se jezi name. Obleka na njem je naglo razpadala, čepica mu je komaj pokrivala glavo, vedno teže strganje nog pa je bilo dokaz, da mu pešajo moči.

Ves november ga nisem videl, nekoga mračnega in hladnega večera me je pa skoraj prestrašil. Nenadoma je planil predme, se mi umaknil in odšel mimo mene hropeč in strgajoč z nogami kakor strah.

Obstal sem. Ozrl sem se.

— Slišite! Prosim vas!

Severni veter je valil po poti drobnjad, pa niti njegovih stopinj nisem mogel več slišati. Globoki dol je bil poln prvih nočnih šumenj.

Nisem šel za njim. Toda odločil sem se, da se mu bom čim prej približal in storil nekaj zanj.

Drugi dan sem ga čakal zastoj.

Mesec dni je minilo; ko sem ga le nazadnje zopet videl, se je dogodilo vse drugače, kakor sem pričakoval.

2.

Po Novem letu je zapadlo veliko snega.

Povsod so gozdovi bili beli, ker pod hladnim in brezvetrnim nebom sneg ni kopnel.

Hodil sem okrog, gledal debela, ki so bila gola in bela, okrogle dolinice brez vsakršne temne ali zelene lise, kajti tudi smreke so bile zasute s takim snegom, da so bile videti na goličavah ko beli šotori, postavljeni na še bolj belo polje. Vse

je bilo čisto in brezmadežno. Povsod najtišji mir. Ves kraj se je spremenil, sam sebi pa sem se zdel dvignjen v nekako višavo, kjer ni ljudi in niti predmetov, ki nas vznemirjajo s svojimi oblikami, hrupom in vonjem. Dozdevalo se mi je, da se kopljem v nečem, kar je mrzlo, toda tako čisto in eterično, da se tudi v meni nekaj sprošča vezi, s katerimi mi je telo privezано na vse tisto, kar je samo zemeljsko. Beli šotori miru, o katerih pogostokrat sanjam, morejo biti samo tile na teh poljanah in gričkih, kjer je do predvčerajšnjim ležalo kamenje in raslo dračje. Dvorci počitka in pokoja, po katerih hrepenim, so morda tale bela skrita mesta v gozdu, kjer so doslej trohneli mah in gobe, ginila suhljad in jesensko listje. Močnejše kakor tiste dni nisem še nikoli občutil v sebi, da je še drugi svet, ki se zdi ob prvem dotiku močno hladen, toda čistejši in plemenitejši in konec koncev — prav gotovo — tudi poln neke svoje posebne topline. Ko bi človek lahko vsaj kdaj pa kdaj prestopil mejo, prekoračil prag in stopil v tisti višji kraj, kjer smeš obiti samo najnižje predele, in še tega ne vsak in preveč poredkoma!

Zelo globoko sem se potapljal v takole razpoloženje neki večer, ko sem se vračal iz Globokega dola, pa sem na lepem obstal.

Prav na robu pota je ležalo nekaj v snegu.

Bil je — tisti berač.

Ležal je na hrbtu, noge je imel iztegnjene, roke je držal ob bokih, brado je imel na prsih prav kakor polagajo mrtvake v krsto. Las in ščetin se mu je prijel sneg, ki je zmrznil. Že precej dolgo je moral ležati takole nepremičen in trd, kajti tudi obleko mu je bil že pobelil sneg.

Samo raztrgani in mokri čevlji so bili ko črn madež v vsej tisti beloti.

Planil sem k njemu.

Oči je imel priprte. Obraz se mi je zdel daljši, manj gub je bilo na

njem. Mučeniški, pa tudi nekam jezni izraz njegovih ust se je ublažil.

Spuščal se je prvi mrak, toda kljub temu sem mogel razbrati, kako se je spremenil obraz tega človeka. Ko da sanja nekaj lepega. Vse tisto, zaradi česar sem mislil, da je berač neumen ali zmešan človek, je skoraj popolnoma izginilo z njegovega obraza. Tudi sedaj se mi skoraj ni zdelo, da bi se ga dotikal. Tako pomirjen in zadovoljen se mi je zdel.

Vendar sem se pripognil, stresel z njega sneg, mu odpel suknjič, položil obe dlani na poraščena prsa. Moje mrzle roke so začutile, da je njegovo telo še toplo. Srce mu je še utripalo.

Pokleknil sem. Poskušal sem mu privzdigniti glavo, stresti jo.

— Človek božji! Ali me slišite? Vstanite!

On pa je ležal, težak kakor kamen. Nepremično. Ves trd.

Prijel sem ga za roko; otipaval sem mu obraz.

Prsti in lica so mu bili mrzli ko led.

Z dlanmi sem mu začel drgniti prsa, toda imel sem preveč mrzle roke. Ni se mi dalo drgniti ga s snegom.

Slekel sem kožuh; poiskal sem najgostejše krzno, ga močno stisnil in se spravil na delo.

V začetku sem ga drgnil oprezno, potem vedno močnejše in hitreje; posebej sem se trudil, da mu segrem tudi trebuh in boke, pa tudi prsa in vrat. Od časa do časa sem prenehal, da bi videl, ali se mu vračata v lica toplota in življenje.

Nočilo se je že. Samo nekaj časa sem mogel jedva še opazovati, da čudni izraz blaženosti niti sedaj ne izginja iz ubogega obraza.

Srce mu je bilo živahnejše. Kmalu mu je začela biti tudi žila pod vratom.

— Človek! Ali me slišite?

Privzdigoval sem mu glavo. Na-

penjal sem se, da bi vsaj malo obrnil težko telo na desni bok.

Ko se mi je nazadnje posrežilo, da sem mu z drgnjenjem segrel tudi hrbet, se je nazadnje v njem nekaj zganilo. Nekak glas mu je prišel iz ust.

— Dajte! Glavo dvignite!

Grabil sem ga za ramena. Rad bi ga bil pripravil, da sede.

Posrežilo se mi je dvigniti njegovo glavo, ki sem jo podpiral z roko.

— Kako se počutite? Povejte!

Nisem videl, toda razbral sem, da giblje z očmi in premika usta. Pričakoval sem, da se bo začel pritoževati.

Toda človek je zašepetal:

— In ona? Kje je sedaj ona? . . .

Zopet je omahnil z glavo v sneg.

Nisem vedel, kaj naj bi še storil.

Dvigniti ga nisem mogel; tam ga dalj časa nisem smel pustiti.

Nenadoma sem se domislil.

Zavil sem ga, kolikor sem le mogel, v njegove cunje, ga zamotal v svoj kožuh in pohitel v bližnji gozdiček. Vedel sem, da so za gozdičkom, v globeli, dve ali tri hišice. Mogoče niso vse tri prazne.

Čeprav so svetile zvezde, sem komaj našel stezico, ki je držala tjakaj. Ko sem zagledal hišice, sem stekel. Dolgo sem trkal na prva vrata, toda hišica je ostala molčeča v temi. Zaslišal sem lajati psa na najbolj oddaljenem dvorišču, pa sem krenil. Sam sem odprl; stopil sem v neko klet z ognjiščem v kotu.

Ženska je prižgala svetilko in z dečkom stopila za menoj.

Povedal sem jima, kaj se je pripetilo.

Berača smo našli na istem mestu; sedel je. Roke je držal na prsih in gledal predse. Njegov obraz je bil podoben obrazu človeka, ki se prebujaja iz spanja.

Sam sem ga hotel dvigniti, pa se ni premaknil.

Žensko je takoj ubogal. Z rokami se je uprl ob tla; malo se je

obrnil; pokleknil je in se dvignil, naslanjaje se na kmetico in na dečka.

Odvedli smo ga proti hišici, on je pa ves v dve gube pokašljeval in vlekel noge po snegu za seboj.

3.

Pozno v noč smo sedeli pri ognjišču.

Berač je sprva ležal, potem pa sedel na klopi in naslanjal glavo na mizo.

Samega smo ga pustili in v miru. Šele ko je srknil nekaj toplega in popil kozarec vina, smo ga spraševali to in ono. Toliko, da je odgovarjal.

Starec pa mi je pravil o njem vse mogoče kar je vedel.

Še mlad se je priklatil od nekad v sosednjo vasico, lačen in zanemaren, toda bister in živahen. Pogodil se je za delo pri bogatem, toda hudobnem človeku, pa je tudi sam ponorel. Večkrat se je razvzel kakor ogenj, nagel je bil in silovit v vsakem oziru. Vse mogoče je uganjal — pravijo, da tudi grdobije — nazadnje so ga pa neka bolezen, uboštvo in prezir ljudi okrotili, napravili ponižnega in pod starost spravili na beraško palico. Zdaj je čisto sam na svetu. Umiril se je, odtegnil se je svetu. Kakor da ni več pri pravi pameti. Ali so ga urekli, ali se je pa v nečem velikem pregrešil, da ga morda grize vest. Celu v beračenju nima sreče, ker je postal molčeč in bojazljiv. Nekoč mu je bilo Peter ime; zdaj ga kličejo za Šojo. Že dolgo prenočuje v zapuščenih kolibi na koncu vasi onstran Globokega dola.

— Umrl bo, gospod, kakor žival, v tistem svinjaku — je nehal pripovedovati starec, toda v njegovem glasu ni bilo niti sence usmiljenja do berača-prišleca.

— Peter! — sem se oglasil. — Ali se počutite kaj bolje?

Tudi sedaj mi ni odgovoril. Toda kar niso izgovorila usta, so mi po-

vedale njegove oči, ki so prvokrat gledale naravnost vame.

Nekaj sovražnega je sililo iz ti- stega pogleda. To ni bil več obraz človeka, ki je ležal ves trd in napol zmrznjen v snegu, pa tudi ne obraz berača, ki sem ga srečaval ob jesen- skih večerih na samotni poti. Vame so gledale oči človeka, ki sem mu nemara prizadejal strašansko krivi- co, pa se spreminja njegovo ogor- čenje skoraj v sovraštvo.

Bil sem presenečen. In osupnjen.

— Da! Bolje mu je, bolje . . . je začela ženska.

— In tudi pozno je že, gospod — sem slišal starčev glas. Še nekaj sem hotel reči, toda ko da je berač razumel, za kaj gre, je vstal in pori- nil še bolj daleč od sebe moj kožuh; nekaj je zamrmral, ko da se je hotel zahvaliti ljudem v hiši, in stopil proti vratom.

— Čakajte. Menda ne boste šli kar tako, sami? . . .

— Pustite ga, gospod. Še debelejši sneg je gazil. Še po večji temi je hodil. — Hi! Hi! — se je veselila žen- ska.

Berač je bil že odprl vrata in odšel.

— Še trenutek ostanite, gospod! Pustite norca. Saj vidite, da vam niti hvala ni rekel.

Toda mene je popadel nemir. Ne- kaj trenutkov se nisem mogel od- ločiti, potem sem pa vstal, se za- hvalil in odšel.

*

Mesec je plul skozi mrzlo, jasno noč in razsvetljeval stezico skozi gozdič in berača na njej.

Takoj sem ga dohitel. Stopal sem poleg njega. Za laket sem ga hotel prijeti, da bi mu olajšal hojo, toda bal sem se, da me bo zopet tako po- gledal.

— Peter, povejte mi: ali sem vam kaj hudega storil?

Berač ni odgovoril.

— Tolikokrat sem vas srečal, pa vam nisem nikoli nič dal. Sedaj vam lahko dam. Takoj zdajle. Vse naen-

krat. Da boste lahko vsaj nekaj časa v miru. Počakajte!

Stopal je kar naprej.

Na njegovem obrazu sem videl, da me je razumel, toda da sem tudi sedaj zgrešil.

— Nikoli vam nisem rekel lepe besede. Kaj hočete! Tudi jaz sem vedno sam.

Molčal je. Nisem mogel več zdr- žati, da ne bi govoril.

— Veste, Peter! Moram se takole oblačiti, sam sebe imeti za gospoda in drugim dovoliti, da mi rekajo gos- pod, v resnici sem pa tudi sam re- vež. Nikogar nimam razen samega sebe, čeprav živim z nekom in se po malem sučem v družbi nekaterih ljudi. Tudi jaz sem brez lastne stre- he. Tudi jaz živim od miloščine, od drobtinic. Samo da se ta miloščina, te drobtinice — ki mi ne dovolijo iti med berače, čeprav od njih ne morem pošteno živeti — imenujejo nekako drugače. Mečejo mi jih pa zviška za neko delo, ki ga ne smem opravljati tako, kakor bi bilo prav in kakor bi jaz hotel. Jaz sem na slabšem kakor berač, Peter; suženj sem, duša in telo sta mi prodana; za drobtinice . . .

Korakal sem vstric z njim. Čutil sem, da se dviga nekaj iz moje no- tranjosti in sili ven. V grlu me je dušilo; glas mi je drhtel. Vedel sem, da govorim bolj samemu sebi kakor pa njemu, toda nič več se nisem imel v oblasti.

— Peter! Mnogo, mnogo je ljudi na svetu, ki bi se tudi iz moje ob- leke norčevali; tudi moja hrana bi se jim zagnusila; dejali bi, da je sta- novanje koliba ali pesjak. Tudi v mojih očeh je na svetu mnogo ljudi, od katerih bi se vsako darilo zdelo kakor miloščina. Miloščina pa, ki sa- mo ponižuje in žali, bi bila tudi vsa- ka njihova beseda, za katero bi mi- slili, da mi jo morajo reči. Tudi jaz sem brezdomec, potepuh in samotar. Prav po tem bi me lahko spoznal, ker te samo gledam in molčim . . .

Vlekel se je po poti, še teže dihal

in močnejše strgal z nogami. Roke je tiščal v žepe in od časa do časa je skomizgnil z rameni; sam nisem vedel, ali me razume, ali me obsoja, ali pa se samo jezi na zvok besedi, ki jih ne razume prav. Mene pa se je lotevalo neko bolno navdušenje. Čutil sem potrebo, povedati vse do konca. Ko da sem spoznaval šele sedaj, kaj sem prav za prav.

— Peter, eden tistih sem, ki samo opazujejo, čutijo, sanjajo. Z odprtimi očmi sanjam čudne sanje in jih pogosto mečem na papir. Pišem. In te sanje so vse, kar premorem. Saj sanje so v resnici edino bogastvo vseh nas siromakov. Bogati ljudje, tisti, ki drugim dajejo miloščino, ne živijo od sanj kakor mi. In ljudje, ki so bogati, tudi ne potrebujejo sanj, ker so močni. Vem, da imaš tudi ti svoje sanje, pa čeprav so motne in nedolžne. Tudi ti ne hodiš zastoj po gozdovih in po cestah in piješ vodo iz studenca, počivaš pod drevesom . . . Peter, brat, nikar ne bodi tak z menoj. Ne glej moje obleke. Nisem izmed tistih, od katerih ne moreš ničesar sprejeti, ne da bi se čutil ponižanega. Tudi jaz sem berač kakor ti.

Medtem sva prišla na cesto.

— Peter, pojdi z menoj. K meni je bliže.

Pokazal mi je hrbet; krenil je proti svoji kolibi.

Za lakeť sem ga prijel. Zadržal sem ga.

— Pridi! Videl boš.

Berač se mi je iztrgal. Obrnil se je proti meni. Ves se je naježil.

Mesec mu je svetil v obraz. Videl sem njegove oči, ki so se svetile, usta, ki so bila spačena od jeze, podobna črni rani v razkuštrani bradi.

— Toda Peter! Saj sem vendar . . . sem skoraj boječe zašepetal.

— Kaj: pridi! pridi! In: Peter! Peter! — me je prekinil. — Jaz sem šoja. Pere šoja. Tudi za vas, gospod. In kaj ste vi zame storili? Eh, to je tisto! . . . Ko da sem že od nekdaj

slutil, da mi boste nekaj podobnega napravili . . .

Zamolkli, starčevski, že zdavnaj obrabljeni glas mu je podrgetaval od žalosti in jeze. Ves se je tresel; bal sem se, da se ne bo zopet sesul v sneg, pa skoraj prav na istem mestu, kakor prej.

— Človek božji, poslušajte me . .

In ko da se je po tolikih letih molčanja in dremavega mrtvila zopet prebudil v beraču mladenič, „ki je imel navado, da se je razvnel kakor ogenj, bil nagel in nasilen.“

— Da! — me je znova prekinil. Vi ste moj krvnik in sovražnik. Vse ste mi pokvarili.

— Jaz? Kako?

— Eh! Kaj je niste odgnali od mene? Prišla je bila. Srečala me je. Našla me je. In približala se mi je. In nagnila se je nadme. Dotaknila se me je z rokami. Dlani mi je položila na prsi. Počasi me je božala s hladnimi, lahкими prsti. Da! . . . Vsa bela je bila, vsa čista. In v spanec sem tonil. Ugoden je bil. Sladak. Niti v materinem naročju nisem tako spal, ko sem bil majhen . . . Da! Tako je bilo. Na poti v njen raj sem že bil. Pravkar me je hotela pograbit, me popeljati tjakaj, ko ste prišli vi . . . se vmešali . . . Da! in sedaj moram živeti zopet kakor prej. Gledati ono drugo. Ono črno, ki sedi za mojo kolibo. Ono popačeno in nečisto, ki preži name, da bi se zagnala vame, da bi me zadušila . . . Da! Čemu se vtikate v moje stvari? Kdo vas je najel? Kdo klical? . . . Oh, vi! . . .

Dušil se je v kašlju, žalosti, jezi. Še nekaj je hotel reči, pa se je nagloma obrnil in izginil navzdol, proti globeli.

Jaz pa sem ostal sredi poti in gledal, kako žalostno strašilo odhaja, se vedno močnejše opoteka in strga z nogami.

4.

V tihi noči, ki je bila bela od meseca in od snega, sem se vračal proti mestecu.

Hodil sem počasi, kajti misli so mi rojile po glavi, na srcu pa kakor da sem nosil velik kamen.

Vsekakor sem hotel najprej sebe nečesa opravičiti, samega sebe potolažiti.

— Norec! Da; revež je res zmešan! Sovraži ga, ker mu je pomagal.

Toda v meni je nekaj odgovarjalo, da ni povsem tako.

Kaj je neumnega povedal? . . . Bledel je o nekaki ženi, čisti in beli, ki ga je božala z mrzlimi rokami in ga hotela odpeljati s seboj v neki raj, pa je je zmanjkalo, čim sem se mu približal. Saj to so vendar slepila, ki sladijo umiranje vsem tistim, ki zmrzujejo. Pravijo, da je ni lepše smrti kakor v snegu. Kri se polagoma ohlaja, niti med čutili in stvarmi se tanjšajo, tako da se vedno bolj nežno dotikajo predmetov; misel pa ugaša in postaja vedno bolj bela. Mogoče človek takrat stopa v tiste višje pokrajine, po katerih hodimo samo v najnižjih predelih. Nazadnje se odpro beli šotori miru, o katerih v takihle dneh pogostokrat sanjam tudi jaz. Žena, bela kakor sneg in čista kakor lilija, prihaja takrat, da nam z dotikom svojih nežnih rok umiri kri, da spremeni v led in izčisti v nas vsako vrenje trohnobe in nas potem popelje v svoj raj . . . Kdo bi se ji ne prepustil kakor otrok materi? Kdo ne bi dovolil, da ga vzame s seboj? Kdo ne bi bil žalosten in hud, če ga kdo pri tem zmoti? . . .

Ne, berač ni ne nor, ne zmešan. Dolgo je sanjal o Njej. Nazadnje jo je tudi dočakal. Spoznal jo je; iz najglobljega bistva svojega ubogega obstanka jo je občutil. Zato je imel tak obraz, ko sem planil predenj. vsega pozemeljskega in živalskega se je bil začel sproščati; na prve kline nekih visokih lestev se je vzpenjal, ko sem ga potegnil zopet nazaj, odgnal Njo, ki ga je edina mogla rešiti. Nekaj velikega sem hotel storiti zanj, pa sem mu

ukradel lepo, belo smrt, da bi mu dal najbednejšo izmed vseh miloščin, črno in grdo življenje.

Skozi te dolinice bo morda že jutri zapihal jug. Sneg bo nagloma skopnel, začelo se bo deževje, megla bo pritisnila. In prišel bo večer, ko bom zopet gledal starega berača, kako z upognjenim hrbtom in z rokami v žepih strga s težkimi, utrujenimi nogami in rine skozi globoko blato sam, s povešeno glavo in razcapan, proti svojemu premočenemu prenočišču. Kaj naj mu rečem za vse, kar sem mu bil storil? Kaj naj mu dam namesto vsega, kar sem mu bil vzel?

Da ga česa naučim? Da mu odprem oči?

Saj je le on meni odprl oči. On je mene nečesa naučil.

Zdaj vem, čemu vsa ta belina, ta mir, ta čistost. Na snegu vidim sledove, ki jih prej nisem opazil. Domov se vračam in nosim v sebi novo tolažbo. Oh, saj tudi jaz lahko hrepenim po tem, da ne bi umrl v trohnobi in smradu svojega brloga. Saj lahko tudi jaz gazim skozi nekaj mrzlega in neoskrunjenega, dokler ne klonem in ne začutim na svojih prsih mrzle roke Tiste, ki je vsa čista in vsa bela! Tisto pa, česar si želiš z vso hrepenečo dušo, moreš skoraj vedno tudi doseči.

Te lepe sanje — vidite — sanjam tudi jaz.

Berač Peter, tvoje roke bi rad poljubljal in pral tvoje noge. Ponižal bi se rad pred teboj vnovič in še globlje, kajti ti si mi dal nekaj, kar ni — miloščina.

Midva čakava sedaj oba Eno in Isto.

Nič zato, da bo ona tebe našla že to ali ono prihodnjih zim v snegu sredi poti, mene pa kadar koli že na kaki postelji.

Ubožec in grešnik, samotar in sanjač, midva bova dočakala isto smrt, prav tako, kot sva — naj je videti še tako neverjetno — preživela tudi podobno življenje.

PROSVETA NA VASI

Silno pomanjkanje delovne sile na kmetih danes bolj kakor vse drugo govori o povezanosti našega kulturnega izživljanja z našim gospodarskim in socialnim stanjem. Od zore do mraka zariti v zemljo v borbi za vsakdanji kruh ne moremo duhovnemu ustvarjanju posvetiti tiste energije, ki bi bila potrebna, in je zato razumljivo, da naše kulturno-prosvetno delo od nekdaj, posebno pa danes ob hudem pomanjkanju kmečkih delavcev trpi predvsem v poletnih mesecih. Tem večje priznanje zaslužita zato veliki oderski prireditvi letošnje poletne sezone.

Slovensko prosvetno društvo „Zvezda“ v Hodišah je po dolgih vajah za 45. letnico svojega obstoja nastopilo s Cankarjevo dramo „Kralj na Betajnovi“. Ni bolj značilnega dokaza za duhovno preorientacijo in započeto diferenciacijo našega ljudstva, kot prav dogodki okoli uprizoritve te klasične drame našega največjega pisatelja Ivana Cankarja. Medtem ko so se številni igralci z velikim trudom in navdušenjem lotili skušenj in se v delo vživeli tako resnično, da je na odru pred nami zaživela resnična podoba „kralja na Betajnovi“, kakoršnih je vse polno po naših vaseh, so ti Kantorji, od Cankarja popolnoma razgaljeni, zagnali krik proti pohujševanju in dozdnevni protiverski vsebini igre, skušali prepričati nadaljnjo uprizoritev s tolikim trudom pripravljenega dela. Niso uspeli, ker niso prepričali niti tistih poštenih mladih ljudi, ki zaradi pritiska staršev niso smeli sodelovati, še manj pa ljudstva, ki ga je vsled neiskrene gonje drama le še bolj mikala in v njej ni našlo nič nevarnega za svoje krščansko gledanje. Nasprotno pa je naše ljudstvo ugotovilo, da je šlo pri tej gonji za nekaj vse drugega, da je ta gonja bila le začetek delovanja one skupine

ljudi, ki je v burnih časih stala ob strani in je sedaj spet našla pogum za svoje „narodno“ delo. Tej skupini pa je seveda nevaren vsak, ki spregleda Kantorja, posebno še če ta nosi duhovniško oblačilo.

Mi nismo nikdar hoteli nobenega kulturnega boja in se bomo tudi v bodoče dosledno borili proti vnašanju svetovnonazorne borbe v naše kulturno-prosvetno delo. Hkrati pa se bomo vedno borili tudi proti vsakomur, ki bo iz strahu za svoj stolček ali za svojo avtoriteto poskušal našega človeka ohraniti v duhovnem robstvu. Le tako namreč moremo pojmovati nerazumljivi nastop gotovih majhnih ljudi proti Cankarju, ki jih je že pred 30 leti razkrinkal, češ, da v strahu pred vsako svobodoljubno sapico poznajo le eno frazo: „To ni za ljudstvo!“

Da je bila vsa ta zaskrbljenost za krščanstvo in za vero le pretveza, so pokazali še bolj očitno napadi v zvezi s prireditvijo Klinarjeve operete „Miklova Zala“, ki jo je v zadnjem času na številnih naših odrih z velikim uspehom igralo Slovensko prosvetno društvo „Dobrač“ z Brnce. Tudi ta pristna domača, naša koroška igra je postala v očeh „zaslužnih“ vrtnarjev slovenske kulture, junakov komaj zlezlih iz mišjih lukenj, „komunistična“. O nagovoru, ki ga še niti poznali niso, so ti gospodje že vnaprej vedeli povedati: „To ni za ljudstvo!“

To geslo je ponavljal na Brnci „naroden“ človek, ki niti ni videl igre, in ga je ponavljal na Zilji duhovnik, ki je ob prikazovanju na velike zasluge duhovnikov za slovensko prosveto na Koroškem, česar mu nihče ni oporekal niti mu nihče noče oporekati, pozabil, da on sam ni še prav ničesar storil za slovensko prosveto. Če v prepričanju, da „to ni za ljudstvo“, potem povemo njemu in

vsem njegovim somišljenikom, da bomo na Koroškem po vseh naših vaseh nadaljevali s kulturno-prosvetnim delom, ki ga naše ljudstvo hvaležno sprejema. To je še prav posebno pokazala opereta „Miklova Zala“ Brnčanov, ki je žela povsod viharje odobravanja in s katero bi

Kropivniku in njegovi ženi Slavki kot režiserki, ki so dali vse od sebe, kakor pa z nečednim podtikavanjem delali razdor med enotno kulturno-prosvetno družino! Ne v razdoru temveč v bratski slogi, ne vsak zase temveč vsi skupno bomo lahko kljubovali našim narodnim sovražnikom

lahko nastopili tudi na večjih odrih. Kaj če bi neiskreni kritiki raje upoštevali ogromni trud in dali potrebno priznanje vsem igralcem in predvsem pevovodju tovarišu Ferdiju

in naše vasi ohranili slovenski kulturi in s tem slovenskemu svetu. Pri tem pa se zavedamo:

„Ne z zlatimi, s krvavimi črkami je pisana knjiga slovenske kulture!“

IZ VSEBINE

Oton Župančič	— — — — —	3
Vseh živih dan — Oton Župančič	— — — — —	5
Korotan v srcu — Oton Župančič	— — — — —	6
Narodnostna zaščita v prvi avstrijski republiki		
Dr. Franci Zwitter	— — — — —	7
Naprej se borimo — Tonči Šlaper	— — — — —	13
Izgradnja naših prosvetnih društev - Tonči Šlaper	—	14
Beseda k našemu petju - Zdravko Hartmann	— —	20
Teptani zemlji — Gema Hafner	— — — — —	28
Partizanski izlet v Sele - Karel Prušnik - Gašper	—	29
Med koroškimi Slovenci — France Bevk	— —	33
Naša beseda — Oton Župančič	— — — — —	39
Vladimir Nazor	— — — — —	40
Berač — Vladimir Nazor	— — — — —	40
Prosveta na vasi	— — — — —	47

